

మూ॥ అథ గ్రహణం నిర్ణీయతే తత్ర చంద్ర గ్రహణే యస్మిన్ యామే
 గ్రహణం తస్మాత్ పూర్వం ప్రహరత్రయం నకుంజీత. సూర్యగ్రహేతు ప్రహర
 చతుష్టయం నకుంజీత.

సూర్యగ్రహేతు నాశ్చియాత్ పూర్వం యామచతుష్టయం

చంద్రగ్రహేతు యామాంత్రిన్ బాంవృద్ధాతురైర్విసా॥ ఇతి మాధవీయే
 వృద్ధగోతమోక్తేః

గ్రహణంతు భవేదిందోః ప్రథమాదధియామతః

కుం జీతావర్తనాత్పూర్వం ప్రథమే ప్రథమా దధః॥ ఇతి - మార్కండే
 యోక్తేశ్చ అధి=ఊర్ధ్వం. ననుచంద్రగ్రహేయామ చతుష్టయ నిషేధ ఉచితో
 నతు సూర్యగ్రహే సూర్యోదయాత్పూర్వం భోజనాప్రాప్తే. మైవం వచనస్య
 ప్రథమయామే సూర్యగ్రహేనతి పూర్వేద్యుః పూర్వరాత్రే భోజన నిషేధ
 వరత్యాత్.

చంద్రగ్రహేవిశేషమాహ మాధవీయే వృద్ధవనిష్ఠః -

గ్రస్తోదయే విధోః పూర్వం నాహర్భోజన మాచరేత్ ఇతి.

ద్యయోః గ్రస్తాస్తేతు మాధవీయే వ్యాసః - అముక్తయోరస్తగయోరధ్యాత్
 రృష్ట్యాఽవరేహని. ఇతి. విష్ణుధర్మేఽపి -

అహో రాత్రం నభో క్రవ్యం చంద్రసూర్యగ్రహోయదా

ముక్తిం దృష్ట్యాతు భో క్రవ్యం స్నానం కృత్యాతతః వరం॥ అహోరాత్ర
నిషేధః సూర్యగ్రస్తాస్తే. మదసరత్నే గార్గ్యః .

సంధ్యాకాలేయదారాహః గ్రహతే శశిబాస్కరౌ

తదహరైవతుం జీత రాత్రావపికదాచన॥

సాయం సంధ్యాయాం సూర్యగ్రస్తాస్తేపూర్వేఽహ్ని రాత్రౌచన భో క్రవ్యం
ప్రాతః సంధ్యాయాం చంద్రస్యగ్రస్తాస్తే పూర్వరాత్రావృత్తరేఽహ్నిచ నభో క్రవ్య
మిత్యర్థః. చంద్రగ్రస్తాస్తే ఉత్తరదిశే సంధ్యాహామదానదోషః

తదాహోశనః .

గ్రస్తేదాస్తంగతేర్ద్విందౌ జ్ఞాత్వాముక్త్యవ దారణం

స్నానహామదికం కార్యం కుంజీరేందూదయేపునః॥ ఏ తదనాహితాగ్ని
విషయం. అపరాష్టావ్రతో పాయనీయ మశ్మీత. ఇతి జాత్యాయనోక్తేః
వ్రతస్యశౌతత్వేన విహితత్వేనచ ప్రబంత్వాత్. అద్విర్వృత్తం కుర్యాత్, ఇతి
నిర్ణయదీపః. రాగప్రాప్త భోజనే కాంనియమోఽయం. తేనజ్వరాదాపివ, నభోజన
మితి కర్మానుసారిణః. బాలవృద్ధాతురాణాం తు గ్రహణ యామాత్పూర్వమేక
యామో నిషిద్ధః. సాయాహ్నోగ్రహణంచేత్ స్యాత్ అపరాష్టా నభోజనం.

అపరాష్టా నచుధ్యాహ్నో మర్యాహ్నో నకుసంగవే

కుంజీత సంగవేదేత్ స్యాత్ న పూర్వం భోజనక్రియా॥

ఇతి మార్కండేయోక్తేః ఇదంచ బాలాది విషయం. బాలవృద్ధాతు
రైర్విని, ఇతిపూర్వోక్తేః. వేదకాలే గ్రహణేనా పక్వమన్నం త్యాజ్యం.

సర్వేషామేవ వర్ణానాం సూతకం రాహుదర్శనే.

స్నాత్వాకర్మాణి కుర్యీత శృతమన్నం పవర్తయేత్॥ ఇతి హేమాద్వా
గదీప్తింశస్మతాత్. శ్రుతమితి తదంతరితస్యోప బంధం. నవవ్రాధ్యేషు
విప్లిష్టం గ్రహపద్యుషితం చయత్ ఇతి. మిలాక్షరాయాం వచనాత్.

ఇప్పుడు గ్రహణం నిర్ణయించబడుతుంది. చంద్రగ్రహణమందు,
గ్రహణంకన్న ముందు మూడు ప్రహరలలో భోజనం చేయరాదు. సూర్యగ్రహణ
మందు నాల్గు ప్రహరలలో భోజనం చేయరాదు. మాధవీయంలో వృద్ధగౌతమోక్తి
ఇట్లా ఉంది—సూర్యగ్రహణమందు నాల్గు గడియలు కుజించరాదు. చంద్ర

గ్రహణమైతే ముందు మూడు యామములు కుజించరాదు. జాలవృద్ధ అడుగుంకిది వర్తించదు (రోజి) అని. చంద్రగ్రహణము, రాత్రి రెండవ యామంలో జరిగితే మధ్యాహ్నంకన్న ముందే కుజించాలి. రాత్రి ప్రథమ యామంలో గ్రహణమైతే, ప్రథమ యామంలో కుజించాలి అని మార్కండేయోక్తి. (అధి = తర్వాత) చంద్రగ్రహణంలో ముందు యామ చతుష్టయంలో బోజన నిషేధం తగును కాని సూర్యగ్రహణంలో కాదు. సూర్యోదయంకన్న ముందు బోజనమే ఉండదు కదా? అంటే అట్లా కాదు. దాని ఉద్దేశ్యం ప్రథమయామంలో సూర్యగ్రహణమైతే ముందురోజు పూర్వరాత్రుమందు బోజన నిషేధం దాని అభిప్రాయం. చంద్రగ్రహణ సమయంలో విశేషాన్ని మార్ధవీయంలో వృద్ధ వసిష్ఠుడు ఇట్లా చెప్పాడు. చంద్రుడుగ్రహణంతో ఉదయించిన పక్షంలో పూర్వదినమందు (వగదిపూట) బోజనం చేయరాదు అని. సూర్యచంద్రులిద్దరూ గ్రహణంలోనే అస్తమించే పక్షంలో మార్ధవీయంలో వ్యాసుని వాక్కు ఇలా ఉంది - గ్రహణం విడువబడక అస్తమించిన సూర్యచంద్రులను తర్వాతి రోజు చూడక కుజించాలి అని.

విష్ణువర్మమందు కూడా ఇట్లా ఉంది - చంద్రసూర్యుల గ్రహణమైతే ఆహారాశ్రమములు కుజించరాదు. గ్రహణం విడిచక (ముక్తిని చూసి) స్నానం చేసి కుజించాలి. ఇక్కడ ఆహారాశ్రమ నిషేధము గ్రహణమందే సూర్యాస్తమయమైనప్పుడు అని గ్రహించాలి అని. మదనరత్నంలో గార్గ్యుడు ఇట్లా అంటాడు: సంధ్యాకాలమందు రాహువు చంద్ర సూర్యులను గ్రసినై ఆ వగలు కుజించరాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి కూడా అని. సాయం సంధ్యయందు సూర్యుడు గ్రహణమందే అస్తమించే పక్షంలో పూర్వపు దినమందు, రాత్రికి తినగూడదు. ప్రాతఃకాల సంధ్యయందు చంద్రుడు గ్రహణంలో అస్తమించే పక్షంలో పూర్వ రాత్రియందు, తరువాతి రోజు వగలు తినగూడదు అని అర్థం. చంద్రుడు గ్రహణంలో అస్తమిస్తే తర్వాతిరోజు సంధ్యా హోమాదులు చేస్తే దోషం లేదు. దాన్నే ఉషనుడు ఇట్లా అంటాడు - చంద్రుడు గ్రహణంలోపాటు అస్తమిస్తే చంద్రుని ముక్తిని నిశ్చయించుకున్నాకే స్నాన హోమాదులు ఆచరించాలి. తిరిగి చంద్రోదయమయ్యాక కుజించాలి అని. ఇది అనాపితాగ్ని విషయము. కార్యాయనుడు ఇట్లా అంటాడు - ప్రత బోజనం ఏ అన్నంలో (మాషాన) చేయబడుతుందో దాన్ని ప్రతపాయనీయ మంటారు, అపరాహ్ణమందు (వగలు) ప్రత ఉపాయనీయంను కుజించాలి అని అన్నందువల్ల ప్రతం శ్రుతి విహితం కనుక

ప్రబలిమైంది కూడా. జలంతో వ్రతం చేయాలి అని నిర్ణయ దీపం వచనము. రాగప్రాప్త భోజన విషయంలో ఇది కాల నియమము అందువల్ల జ్వరాదు లందువలె గ్రహణంలో భోజన నిషేధము అని కర్మానుసారుల అభిప్రాయము. బాలవృద్ధ ఆతురులకైతే గ్రహణ యామంకన్న ముందు ఒక యామం మాత్రమే నిషేధము. సాయాహ్నం గ్రహణమైతే అపరాహ్ణమందు, అపరాహ్ణ గ్రహణమైతే మధ్యాహ్నమందు, మధ్యాహ్నమందు గ్రహణమైతే సంగవమందు, సంగవంలో గ్రహణమైతే అంతకన్న ముందు ఒక ప్రహరలో భోజనం చేయరాదు అని మార్కండేయోక్తి. ఇది బాలాదుల విషయము. బాల వృద్ధ ఆతురులు తప్ప అని ముందే తెప్పించగదా? వేధకాలమందు, లేదా గ్రహణమందు కాని వక్య మైన అన్నమును త్యజించాలి. రాహు దర్శనమైతే, అన్ని వర్తముల వారికి నూతకం వస్తుంది. కనుక స్నానంచేసి కర్మలు చేయాలి, శ్రుత అన్నమును వర్జించాలి అని హేమాద్రియందు షట్తరింశన్మతాభిప్రాయం. శ్రుత శబ్దము గ్రహణ మధ్య కాలంలో వందబడిన దానికి (దాని మధ్య దానికి) నూతకము. మితాక్షరంలో ఇట్లా చెప్పబడింది - నవత్రాద్యమందు మిగిలింది, అట్లాగే గ్రహణ మందు మిగిలిందీ ఈ అన్నాలను తినరాదు అని.

మూ॥ బర్గవార్చన దీపికాయాం జ్యోతిర్నిబంధే మేరా తిథిః.

ఆరనాలం వయస్సక్రం దధిస్నేహః పాచితం

మణిక స్తోదకం చైవ సదుష్కేత్ రాహునూతతే॥

మన్వర్తముక్తావర్యాం -

అన్నంపక్వ మిహత్యాజ్యం స్నానం సవసనంగ్రహే

వారి తక్రార నాలాది తిందరైర్న దుష్కటి॥

జలేత్వదోషో గాంగవిషయః - గ్రహోపితం జలంపీత్యా పాదకృచ్ఛం సమాచరేత్, ఇతి తత్త్రైవ చతుర్వింశతిమతే అన్యజంస్య దోషోక్తేః వేధకాలే గ్రహణేవాభోజనే ప్రాయశ్చిత్త ముక్తం మాధవీయే కాత్యాయనేన -

చంద్ర సూర్య గ్రహే కుత్త్యా ప్రాణావత్యేన శుద్ధ్యతి

తస్మిన్నేవదినే కుత్త్యా త్రిరాత్రేభైవ శుద్ధ్యతి॥ ఇతి.

గ్రహణేవ త్రిరాత్ర మేకరాత్రం చ ఉపవాసః శ్రేయోర్ధినా కార్యః -

ఏకరాత్రము పోత్త్యేవ స్నాత్యాదత్యా చ శక్తితః

కందుకాదివ సర్పస్య నివృత్తిః పాపకోశతః॥

త్రిరాత్రం సముపోష్యైవం గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః

స్నాత్వాదత్తాచ విధివన్మోదతే బ్రహ్మదా సహ॥ ఇతి హేమాద్రా
లైంగోక్తేః. ఇదంచ పుత్ర్యతిరిక్త విషయం. (పారణవిచారః)

అదిత్యేహని సంక్రాంతౌ గ్రహణే చంద్ర సూర్యయోః

పారణంచోపవాసం చ నకుర్యా త్పుత్రవాన్గృహీ॥ ఇతి జైమిని వచ
నాత్. యదాతురవేః గ్రస్తాస్త్రః తదా పుత్రిణః ప్రహరద్వయం హిత్వా బాలాదివ
ద్యోజనం, నతూపవాసః సాయాహ్నే గ్రహణం చేత్స్యాత్, ఇతి పూర్వోక్త
మార్గంధేయ వచనాత్.

సాయాహ్నే సంగవేక్షియ చ్చారదే సంగవాదధః

మర్యాహ్నే పరతోక్షియాత్ నోపవాసో రవిగ్రహే॥ ఇతి స్మృతేశ్చేతి
హేమాద్రిః. కారదోఽవరాహ్ణః. మాధవమతేతు పుత్రిణోఽపిత్రతోపవాస ఏవ.
అహోరాత్రం సతోక్తవ్యం, ఇతి పూర్వోక్త నిషేధస్య తేనాపి పాలసియత్వాత్.
ఉపవాస నిషేధస్తు ప్రతయాపోపవాసపరః కృష్ణైకాదశి నిషేధవదితి. మదన
రత్నోఽప్యేవం. ఇదమేవచ యుక్తం. వర్ధమానస్తు - అహోరాత్రం సతోక్తవ్యం,
ఇతి. కాలాతపీయగ్రే. సూర్యాచంద్రమసోర్లోకాన్ అక్షయాన్ యాతిమానవః ఇతి
పంక్తుతేః ముక్త్యదర్శనే ఉపవాసః కామ్యః సత్వయం నిషేధ ఇత్యాహ, తన్న
అత్రప్రత్యేషి ప్రాగుక్త విష్ణుధర్మనిషేధావశ్యం బావాత్. తథాచ వ్యాసః.

(చూడామణియోగః)

రవిగ్రహః సూర్యవారే సోమేసోమగ్రహః తథా

చూడామణిరితి వ్యాసః తత్రద త్రమనంతకం॥

వారేష్యన్యేషు యత్పుణ్యం గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః

తత్పుణ్యం కోటిగుణితం యోగేచూడామణోస్మృతం॥

అత్రచ అద్యంతయోః స్నానంకుర్యాత్ - (గ్రహణేహోమవిచారః)

గ్రస్యమానే తవేత్స్నానం గ్రస్తే హోమోవిధీయతే

మచ్యమానేతవేద్ధానం ముక్తే స్నానంవిధీయతే॥ ఇతి హేమాద్రా వచనాత్
స్నానంస్యాదువరాగాదా మద్యేహోమః సురార్చనం. ఇతి బ్రహ్మవైవర్తచప్.

భార్గవార్చనదీపికయందు జ్యోతిర్విబంధంలో మేధా రిథి ఇట్లా అంటాడు. అరనాళం (పులియబెట్టిన కడుగునీరు, కలి) పాలు, మజ్జిగ పెరుగు (వీటి తేట=అరనాళం) నూనె, నేయిలో వండిన పదార్థం (అన్నం) కాగులోని నీరు ఇవన్నీ రాహుసూతకమందు దూషితములు కావు అని. మన్వర్థముకైవళియందు ఇట్లా ఉంది - గ్రహణమందు వండిన అన్నాన్ని, అట్లాగే (గృహమందు) సజేల స్నానమును విడిచిపెట్టాలి నీరు, మజ్జిగ, అరనాళాదులు నువ్వులు, దర్బలు వేస్తే దూషితములుకావు అని. నీటియందు దోషంలేదు అనే మాట గంగాజల విషయకము. గ్రహణమందున్న జలాన్ని త్రాగినచో పాదకృచ్ఛం ఆచరించాలి అని, అక్కడే చతుర్వింశతిమతంలో ఇతర జల విషయంలో దోషం చెప్పారు. వేధకాలమందు లేదా గ్రహణమందు కాని లోజనం చేస్తే ప్రాయశ్చిత్తాన్ని మాధవీయంలో కాశ్యానుడు ఇట్లా చెప్పాడు - చంద్ర సూర్యగ్రహణాల్లో తుణిచిన ప్రాణావత్కవతంతో కుద్దుడౌతాడు, అరోజే తుణిచినపక్షంలో మూడురాత్రులతో కుద్దుడౌతాడు అని. గ్రహణకాలమందు, శ్రేయస్సుకోరేవారు మూడు రాత్రులు కాని, ఒక రాత్రి కాని ఉపవసించాలి. హేమాద్రియందు లింగపురాణవచనం ఇట్లా ఉంది: ఒక రాత్రి ఉపవసించి స్నానం చేసి, శక్తి కొంది దానం చేస్తే పాపముల అవరణనుండి విముక్తుడౌతాడు, పాము కుటుసంనుండి విముక్తి నందినట్లు. చంద్ర సూర్యుల గ్రహణమందు మూడు రాత్రులు ఉపవసించి స్నానం చేసి, శాస్త్ర ప్రకారం దానం చేస్తే బ్రహ్మతోసహా ఆనందమనుభవిస్తాడు అని. ఇది పుత్రులు లేనివారి విషయకము.

తైమిని ఇట్లా అంటాడు - ఆదివారం, సంక్రమణము, చంద్ర సూర్య గ్రహణకాలము పుత్రవంతులైన గృహస్థు పారణ, ఉపవాసము చేయరాదు అని. సూర్యుడు గ్రహణమందుండగా ఆస్తమించిన పక్షంలో ఆప్పుడు పుత్రవంతుడు రెండు ప్రహరంకాలంవదలి బాలులవలె తుణిచాలి. ఉపవసించరాదు. సాయాహ్నమందు గ్రహణమైన పక్షంలో (ఉపవసించరాదు) అని ముంతు చెప్పిన మార్గం దేయ వచనం అనుసరించి. ఇక్కడ ఒక స్మృతి కూడా ఉందని హేమాద్రి ఇట్లా అంటాడు—సాయాహ్నమందు గ్రహణమైన పక్షంలో సంగవమందు, అపరాహ్నమందు గ్రహణమైన పక్షంలో సంగవంకన్నముందు, మధ్యాహ్నం గ్రహణమైతే దానితర్వాత తుణిచాలి. సూర్యగ్రహణమందు ఉపవసించరాదు అని. కారదము అనగా అపరాహ్నము. మాధవమతంలోనైతే పుత్రవంతులైనా అక్కడ ఉపవా

సమే. ఎందుకంటే, అహోరాత్రులు తుణిచరాదు అని ముందు చెప్పిన నిషేధమును అరకు కూడా పాలించాలి. ఉపవాస నిషేధము కృష్ణపక్ష ఏకాదశి నిషేధమువలె అలాంటి ప్రతరూప ఉపవాస విషయక నిషేధము. మదనరత్నంలో కూడా ఇట్లాగే చెప్పబడింది. ఇదే సరియైనది.

అహోరాత్రములు తుణిచరాదు అని శాఖాపీయసారము. అట్లయితే మనుష్యుడు సూర్యచంద్రుల అక్షయలోకాంసు పొందుతాడు అని తుల్యుడి ఉన్నందువల్ల సూర్యచంద్రుల గ్రహణము క్రింది చూడనిపక్షంలో చేసిన ఉపవాసం కామ్యము అక్కడ ఈ నిషేధము రాదు అని వర్ణమానుడేదైతే అన్నాడో అది తప్పు. ఇది ప్రతమైనా ముందు చెప్పిన విష్ణురర్మమందలి నిషేధం తప్పకుండా వస్తుంది. వ్యాసుడు ఇట్లా అన్నాడు—అదివారం సూర్యగ్రహణం, చంద్రగ్రహణము సోమవారం అయిన పక్షంలో దాన్ని చూడమనే అని అంటాడు. అప్పుడు చేయబడ్డ దానం అనంతవలె అన్ని ఇస్తుంది. ఇతర వారాల్లో చంద్రసూర్యగ్రహణమైతే ఎంత పుణ్యమో, ఆ పుణ్యము చూడమనియోగమందు కోటిగుణితమో తుంది అని అన్నారు.

ఇక్కడ గ్రహణ ఆద్యంతములందు స్నానం చేయాలి. గ్రహణ ఆరంభంలో స్నానం, గ్రహణకాలమందు హోమం విడుపుదలలో దానము, ముక్తి తర్వాత స్నానం విధించారు అని హేమాద్రి వచనము. బ్రహ్మవైవర్తం కూడా ఇదే చెప్తోంది. గ్రహణ ఆరంభంలో స్నానం, మధ్యలో హోమం, దేవహూతి అని.

మూ॥ సర్వేషా మేవవర్జానాం సూతకం రాహుదర్శనే

సచైరింతభవేత్ స్నానం సూతకాన్నం చవర్జయేత్॥ ఇతి వృద్ధ వాసిష్ఠే
తేకృ సచైరింత్యం ముక్తి స్నానపరమితి మదనరత్నే ఉక్తం.

భగ్గవార్చన దీపికాయాం చతుర్వింశతిమతే—

ముక్తై యస్తుసకుర్వీతస్నానం గ్రహణ సూతకే

ససూత క్షిరవేత్తావత్ యావత్పాక్షాద వరోగ్రహః॥

ఇదంచ స్నానమమంత్రకం కార్యమితి స్మృతి రక్షావల్యాం.

తత్రతీర్థవిశేషాభారతే—

గంగాస్నానం తుకుర్వీతగ్రహణే చంద్రసూర్యయోః

పహానదీషురాన్యాసు స్నానం కుర్యాద్భూతావిధి॥

మహానదీష్వవిమానవిశేషకాశ్చిత్ శ్రేష్ఠాః -

ప్రయాగం దేవికా రేవా సన్నిహత్యాచవారణం

సారస్వతీ చంద్ర భాగా కౌశికీ తాపీకీ తథా

సింధుర్గండకి కాచైవ సరయూః కాత్తి కాదితః॥ మూలం హేమాద్రాస్పష్టం.

వ్యాసః - (ఫలతారతమ్యం)

ఇందోః లక్ష్మ గుణం పుణ్యం రవేః దశగుణం తతః

గంగాతోయేతుసంప్రాప్తే ఇందోః కోటిరవేర్దశః

గవాంకోటి సహస్రస్య యత్పలంబభరేనరః

తత్పలం లభతే మర్త్యో గ్రహణే చంద్ర నూర్యయోః॥

అనంభవేతు మారవీయేశంభః -

వావీకూపతదాగేషు గిరిప్రసవజేఽపిచ

నద్యాంనదే దేవభూతే సరసీమా దృఢాంబుని

ఉష్ణోదతేన, వాస్నాయాత్ గ్రహణే చంద్రనూర్యయోః॥

అత్రతారతమ్యమాహమార్కందేయః -

శీతముష్ణోదకాత్ పుణ్యం అపారక్యం పరోదకాత్

భూమిష్టముదృఢా త్పుణ్యం తతః ప్రసవజోదకం

తతోఽపి సారసంపుణ్యం తతో పుణ్యం నదీ జలం

తీర్థతోయం తతః పుణ్యం మహానద్యంబు పావనం॥

తతస్తతోఽపి గంగాంబు పుణ్యం పుణ్యం స్తతోఽం బుధి॥ ఇతి.

ఉష్ణోదకమాతుర విషయం తథా -

గోదావరీ మహాపుణ్యా చంద్రేరాహు సమన్వితే

సూర్యేచరాహుజాగ్రస్తే తమో భూతేమహామునే॥

సర్మదాతోయసంస్పర్శే కృతకృత్యా తవంతితే

పృథ్వీచంద్రోదయే ప్రథానఖండే -

గావోనాగాస్త్రీలా భ్యానం రత్నాని కనకం మహి

సంప్రదాయ కురుక్షేత్రే యత్పలం లభరేనరైః

తదిందు గ్రహణేఽంభోధాస్నానాత్ భవతి షడ్గుణం॥

తత్తై 9వ సౌరపురాణే అంబుధిస్సానము పక్రమ్య -

దానాని యాని లోకేషు విఖ్యాతానిమనీషిభిః
తేషాం పరిమవా ప్సోతి గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః॥

దేవీ పురాణే -

గంగాకన ఖలం పుణ్యం ప్రయాగే పుష్కరం తథా
కురుక్షేత్రం మహాపుణ్యం రాహుగ్రస్తే దివాకరే॥

స్నానానందవే స్మరణంకార్యం -

స్మృత్యాశతక్రతుపలం దృష్ట్యా సర్వామనాశనం
స్మృష్ట్యా గోమేదపుణ్యంతు పీత్యాసౌత్రామణేర్గతేః
స్నాత్యావాజిమఖం పుణ్యం ప్రాప్నుయా దవిచారతః
రవిచంద్రోవరాగేచ ఆయనే చోత్తరే తథా॥ ఇతి మార్కండేయోక్తే.

వృద్ధ వసిష్ఠోక్తి ఇట్లా ఉంది. రాహు దర్శనమైతే అన్ని వర్ణములవారికి సూతకము వస్తుంది. సరేల స్నానమాచరించాలి. సూతకాన్నాన్ని వర్షించాలి అని సరైల స్నానము ముక్తి స్నాన వరకము అని మదన రత్నంలో చెప్పబడింది. బాల్గవార్చన దీపికయందు చతుర్వింశతి మతం ఇట్లా ఉంది: గ్రహణ సూతకమున ముక్తి స్నానం చేయని నరుడు, మరో గ్రహణం వచ్చేవరకు సూతకుడౌతాడు. ఈ స్నానాన్ని అమంత్రకంగా చేయాలని స్మృతి రత్నావలిలో కలదు. గ్రహణ స్నానం గూర్చి భారతంలో తీర్థ విశేషం ఇట్లా చెప్పబడింది. చంద్ర సూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగాస్నానం చేయాలి. ఇతర మహానదులందు కూడా కాత్ర ప్రకారం స్నానంచేయాలి అని. మహానదులందు కూడా మాస విశేషాలలో కొన్ని కొన్ని శ్రేష్ఠమని చెప్పబడ్డాయి ప్రయాగ, దేవిక, రేవ, సన్ని హత్య, వరుణ, సరస్వతి. చంద్రబాగ, కౌశికి, తాపి, సింధు, గండకి, సరయూ. వీటిలో కొద్దికొద్ది మాసాలు క్రమంగా గ్రహణస్నానానికి ఉత్తమమైనాయి. దీనికి మూలం హేమాద్రిలో సృష్టంగా ఉంది. వ్యాసుడు ఇట్లా అంటాడు. చంద్ర గ్రహణంలో స్నానంవలె లక్ష గుణితం పుణ్యం వస్తుంది. సూర్యగ్రహణంలో స్నానంవల్ల దానికన్న ఏదింత లెక్కువ పుణ్యం వస్తుంది. చంద్రగ్రహణ కాలంలో గంగా జలం లభిస్తే కోటి గుణితం పుణ్యం సూర్యగ్రహణ కాలంలో దశకోటి గుణితం పుణ్యం లభిస్తుంది. వేల కోట్ల కొంది గోదానంవల్ల ఏ పలికం

లభిస్తుందో, ఆ పలికాన్ని చంద్రసూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగా స్నానంవల్ల పొందుతాడు అని.

గంగాది నదీ స్నానం లభించని పక్షంలో మాధవీయంలో శంఖుడు ఇట్లా అంటాడు - దిగుడుబావి, బావి, చెరువు, పర్వతం నుండి వచ్చే ప్రవాహం, నది నదము, దేవభాతము (పుష్కరిణి) సరోవరం, పైకి తీయబడిన జలం, వేడి నీళ్లు - వీనిలో దేంట్లోనైనా సూర్యచంద్రగ్రహణ కాలమందు స్నానం చేయాలి అని. ఇందులో తారతమ్యాన్ని మార్కండేయుడు ఇట్లా చెప్పారు - వేడి నీటి కన్న చల్లదీ, ఇతరుల జలం కన్న తన జలము, ఉద్భృత జలంకన్న భూమియందలి జలము, భూజలముకన్న పర్వతం నుండి ప్రవహించే జలము, దానికన్న సరస్సు జలం, దానికన్న నదీ జలము, దానికన్న తీర్థలోయము, దానికన్న మహానది జలము, దానికన్న గంగా జలము, దానికన్న సముద్ర జలము. ఇట్లా ఒక దానికన్న మరొకటి పవిత్రమైనవి అని. ఉష్ణోదకము ఆకురుల విషయకము. అట్లాగే - చంద్రగ్రహణ కాలంలో గోదావరి జలం మహా పుణ్యదాయకం. సూర్యగ్రహణ కాలంలో నర్మదాతోయ స్పర్శము కృతకృత్యత నిస్తుంది. వృద్ధి చంద్రోదయంలో ప్రభాస ఖండంలో ఇట్లా ఉంది - ఆవులు, గజములు, సువ్యలు, అన్నము, రత్నములు, బంగారము, భూమి - వీటిని కురుక్షేత్రంలో దానం చేయటంవల్ల నరుడు ఏ పలికాన్ని పొందుతాడో, ఆ ఫలము చంద్ర గ్రహణ కాలంలో సముద్ర స్నానంవల్ల ఆరింత లెక్కువగా లభిస్తుంది అని ఉంది. అక్కడే సౌర పురాణంలో అంబుడి స్నానాన్ని గూర్చి ఆరంభించి ఇట్లా చెప్పారు - విద్వాంసులచే లోకంలో ఎన్ని రకాల దానాలు చెప్పబడ్డాయో వాటన్నిటి ఫలంను చంద్రసూర్యగ్రహణ కాలమందు (సముద్ర స్నానంవల్ల) పొందుతాడు అని. దేవీ పురాణంలో ఇట్లా ఉంది - సూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగ, కనఖలము పవిత్రమైనవి. ప్రయాగ, పుష్కరము అట్లాగే పవిత్రమైనవి. కురుక్షేత్రము మహా పవిత్రమైనది అని. స్నానం చేయటం కుదరకపోతే తీర్థాన్ని స్మరించాలి. స్మరణంవల్ల నూరు యజ్ఞముల ఫలం లభిస్తుంది. చూడటంవల్ల పాపాలన్నీ నశిస్తాయి. స్పర్శవల్ల గోమేధపుణ్యం వస్తుంది. పానంవల్ల సౌత్రామణి యజ్ఞ ఫలాన్ని పొందుతాడు. స్నానంవల్ల అశ్వమేధయాగ ఫలాన్ని పొందు తాడు. సూర్యచంద్ర గ్రహణ కాలంలో, ఉత్తరాయణంలోనూ స్మరణాదులు ఫలప్రదాలని మార్కండేయోక్తి.

మూ॥ అత్రాద్ధమాహ ఋష్యశృంగః—

చంద్రసూర్యగ్రహేయస్తు శ్రాద్ధంవిదిష దాచరేత్
తేనైవ సకలావృత్తీ దత్తా విప్రస్యవైకరే॥

చారతే—

సర్వస్వేనాపి కర్తవ్యం శ్రాద్ధం వైరాహదర్శనే
అమర్వాణస్తు నాన్రిశ్యాత్ పంకే గౌరివనీదతి॥

విష్ణు—

రాహదర్శనదత్తంహి శ్రాద్ధమా చంద్రతారకం. ఇదంచ అమాన్వేన
హేమ్నవా కార్యం, సర్వస్వేన.

అపర్యనగ్నో తీర్థేచ, చంద్రసూర్య గ్రహేతథా

అమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీతహేమ శ్రాద్ధ మథాపివా॥ ఇతి శారావపోక్షేరితి
హేమాద్రి మాధవాదయః అపరార్కస్తు ఏతత్ ద్విజానాం పాకాభావే
ద్రవ్యవ్యం తీర్థశ్రాద్ధవత్. పాకాభావే ద్విజాతీనాం అమశ్రాద్ధం విధీయతే, ఇతి
సుమంతూక్షేః

నైంహితేయో యదాసూర్యంగ్రసతే సర్వసందిమ

గణద్యాయామ సాప్రోక్తాతస్యాం శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్॥

మృతేన భోజయేత్ విప్రాన్ మృతంధూమో సముత్పజేత్॥ ఇతి వాయవీ
యోక్షేత్కృత్యాహ విజ్ఞానేశ్వరోఽప్యాహ- గ్రహణశ్రాద్ధే భోక్తుః దోషో దాతుస్త్యక్తుః
దయః, ఇతి.

నూతనే మృతకే భుంక్తే గృహీతే శశిభాస్కరే

దాయాయాంహన్తి సత్తైవ స భూయః పురుషోతమేత్॥

ఇత్యాపస్తంబేన భోజన నిషేధాత్ అయంచ నిషేధః శ్రాద్ధభోక్తుః
హన్తిద్వాయా సాహచర్యాత్. అత్రగ్రహణ నిమిత్తక శ్రాద్ధేనైవ అమా సంక్రాంత్యాది
నైమిత్రికానాంసంధిః దార్పికాంత్యయోరపి, ఇతికాలా దర్శితే.

అత్రాశా చమధ్యేఽపి స్నానశ్రాద్ధాది కార్యమేవ.

నూతనేమృతకే చైవసదోషో రాహదర్శనే

తావదేవ భవేద్మృద్ధి యావన్ముక్తిర్న దృశ్యతే॥ ఇతి మాధవీయే వృద్ధ
వసిష్ఠోక్షేః. స్మార్తకర్మ పరిత్యాగో రాహదర్శన్యత్ర నూతనే, ఇతి వ్యాఘ్రపా
దోక్షేశ్చ. కాలాదర్శ్య అంగిరాః—

సర్వేపద్మాః సూతకేఽపిమృతకే రాహుదర్శనే

స్నాత్వాశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీరన్ దానంశాక్య వివర్జితం॥

మదన పాణిజాతేఽప్యేవం లేన, స్నాన మాత్రం ప్రకుర్వీర దానశ్రాద్ధ వివర్జితం, ఇతి నిర్మూలం వదంతోగౌడాః పరాస్తాః ఇయంచతుర్థిర విశేషాన్మంత్ర త దీక్షా పురశ్చరణాది సర్వస్మార్తకర్మవిషయా. మదనరత్నేఽప్యేవం

ఋష్యశృంగుడు గ్రహణకాలంలో శ్రాద్ధము గూర్చి చెప్పాడు - సూర్య చంద్రుల గ్రహణ కాలంలో ఎవడు శాస్త్రప్రకారంగా శ్రాద్ధాన్ని ఆచరిస్తారో, అతడు సమస్త భూమిని బ్రాహ్మణునిచేతిలో దారపోసినంత వాడౌతాడు. భారత మందు ఇట్లా ఉంది - రాహుదర్శనమందు అన్నివిధాలా శ్రాద్ధాన్ని ఆచరించాలి. నాస్తికులై ఆచరించనివారు ఋరదలో ఆవువలె దుఃఖితులౌతారు. విష్ణువచనం ఇట్లా ఉంది: గ్రహణకాలమందు చేయబడ్డ శ్రాద్ధము అచంద్రతారకము పలాన్నిస్తుంది. ఈ శ్రాద్ధాన్ని ఆమ శ్రాద్ధంగా లేదా ఐంగారంలో చేయాలి, అన్నంలో మాత్రం కాదు. హేమాద్రి మధవాదులు శాతాతపోక్తిని ఇట్లా ఉట్టంకిస్తారు. ఆపదలందు, అగ్ని లేన్నప్పుడు, తీర్థమందు, సూర్యచంద్రుల గ్రహణ కాలమందు ఆమ శ్రాద్ధం లేదా హేమశ్రాద్ధం చేయాలి అని. అప రాక్కుని వచనం ఇట్లా - దీనిని ద్విజాలు పాక అభావమందు తీర్థశ్రాద్ధం వలె తెలుసుకోవాలి అని. సుమంతుడిట్లా అంటాడు. ద్విజాతులకు పాశాభావ మందు ఆమ శ్రాద్ధంను విరిస్తున్నాము అని. వాయుపురాణంలో ఇట్లా ఉంది : పర్య సందులలో రాహువు, సూర్యుని గ్రసించినదైతే దానిని గజద్వాయ అని అంటారు. దానిలో శ్రాద్ధం ఆచరించాలి. నేయిలో బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టాలి. భూమియందు నేయిని నిడవాలి, అని కూడా చెప్పాడు. విశ్వానేశ్వరుడు కూడా ఇట్లా అన్నాడు. గ్రహణ శ్రాద్ధమందు భుజించేవాడికి దోషం, శ్రాద్ధం ఆచరించేవాడికి అభ్యుదయము అని. ఆపస్తంబుడు ఇట్లా భోజనాన్ని నిషేధించాడు: సూతకమందు, మరణమందు, సూర్యచంద్రుల గ్రహణకాలమందు గజద్వాయ యందు భుజించినవాడు లింగి పురుష జన్మమేర్తడు అని ఈ నిషేధము గజ ద్వాయా సాహచర్యంవల్ల శ్రాద్ధాన్నభోక్తకు వర్తిస్తుంది. ఇక్కడ గ్రహణ నిమిత్తక శ్రాద్ధంవల్లనే, అమాసంక్రాంత్యాదినైమిత్తిక శ్రాద్ధములు నీధిస్తాయి కాలాదర్శంలో ఉంది కూడా - అమావాస్య సంక్రాంతిలందు కూడా శ్రాద్ధం చేయాలి అని. అశౌచం మధ్యయందు కూడా గ్రహణ స్నాన శ్రాద్ధాలు చేయాలిందే. మాధ

వీయంలో వృద్ధవసిష్టోక్తి ఇట్లా ఉంది. సూతకం, మరణం, చంద్రగ్రహణం. వీటిలో దోషం లేదు. ముక్తి కన్పించనంతవరకు (అంతవరకు) కుద్దియే అని. గ్రహణం కన్న చిన్నమైన ఇతర సూతకాల్లో స్మాత్తకర్మలు విడిచిపెట్టాలి, అచరించరాదు అని వ్యాఖ్యపాదుని వచనం కూడా. కాలాదర్శంలో అంగిరోక్తి ఇట్లా ఉంది. సూతకం, మరణం, గ్రహణం వీటిలో అన్నివర్ణాలవారు స్నానంచేసి బ్రాహ్మణులవారి తోభిక్ష్యం లేకుండా దానం చేయాలి అని. మదనపారిశాతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది. స్నానం మాత్రం చేయాలి, దాన బ్రాహ్మణులు చేయరాదు అని, అదారం లేకుండా పలికే గొడుగు పచనములు పైమాటలవల్ల తొలగి పోయాయి. ఈ కుద్ది, విశేషం లేనందువల్ల మంత్రదీక్ష పురశ్చరణము మొదలగు సర్వస్మార్త కర్మ విషయకము అని గ్రహించాలి. మదనరత్నంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది.

మూ॥ రఃస్వలాయాస్తు బాగ్ధవార్చన దీపికాయాం సూర్యోదయ నిబంధే

నసూతకాది దోషోఽస్తి గ్రహేహోమఃపాదిషు

గ్రస్తే స్నాయాదురక్యాఽపి తీర్థాదుద్భవ్య వారిణా॥ ఇతి.

అత్ర. స్నానే నైమిత్తికే ప్రాప్తే వారీయది రఃస్వల

పాత్రాంతరితతోయేన స్నానం కృత్యా వ్రతంచరేత్॥ ఇతి మితాక్షరోక్త విధిర్జ్ఞేయః తథా గ్రహణేరాత్రావపి బ్రాహ్మణాది కార్యం.

గ్రహణోద్యాహ సంక్రాంతి యాత్రార్తి ప్రసవేషుర

దానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రావపిర దిష్యతే॥ ఇతి అపరాక్ష్మి వ్యాసోక్తేః చంద్రగ్రహే తథా రాత్రో స్నానం దానం ప్రశస్యతే, ఇతి దేవ తోత్రేష్వ యదాతు జ్యోతిఃశాస్త్రగమ్యే దినే చంద్రగ్రహో రాత్రావ సూర్య గ్రహా తదా స్నానాది సకార్యం

సూర్యగ్రహో యదా రాత్రౌ దివాచంద్ర గ్రహస్తథా

తత్ర స్నానంన కుర్వీత దద్యాత్ దానంచ సక్వచిత్॥ ఇతి

షడ్వ్రతీశస్మరాత్ .

గ్రహణదినే వార్షిక బ్రాహ్మప్రాజ్ఞైశు ప్రయోగపారిశాతే గోవిం॥

దర్శే రవిగ్రహే పితౄః వ్రత్యాభిక్తముపస్థితం

అన్నే నానంతవే హెమ్నా కుర్యాదామేన వాసుత॥ ఇతి అత్రరవి పితృ

సుతశబ్దాః ప్రదర్శనార్థాః. న్యాయసామ్యాత్ తేన చంద్రగ్రహజేషు సపిందాది
వాచ్ఛికం అన్నాదినా తద్దినే ఏవకార్యమితి మదనపారిజాతే వ్యాఖ్యాతం. పృథ్వీ
చంద్రోదయేఽప్యేవం. తేనయాని.

అమ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత మాన సంవత్సరాదృతే

అన్నేనైవాత్మికం కుర్యాత్ హేమ్నాదామేనచక్రచిత్|| ఇతి మరీచిలౌగా
జ్యోతిషవచనాని, తానిగ్రహణ దినాతిరిక్త విషయాణి. నిర్ణయామృతేఽప్యేవం.

యానితు - గ్రహజాతుద్వితియేఽహ్ని రజోదోషాత్తు పంచమే

గ్రస్తోదయే యదా చంద్రే ప్రత్యభేషముపస్థితం|| తద్దినే చోవవాసః స్వాత్
ప్రత్యబ్బంతువరేఽహని. తథా

గ్రస్తావేవాస్త మానంతు రపీందూ ప్రాప్నుశోయది

ప్రత్యబ్బంతు తదాకార్యం పరేఽహనేశ్వసర్వదా||

చంద్రనూర్యో పరాగేవ తథాశ్రాద్ధం పరేఽహని, ఇత్యాదీని వచనాని,
తాని మహా నిబంధేషు క్లాశ్మను వలంబాన్నిర్మూలాని, ప్రత్యుత పూర్వోక్త
నిబంధేషు తద్దినే ఏవశ్రాద్ధముక్తమిత్యం.

రజస్వలగూర్చి. భాష్ణవార్చన దీపికయందు నూర్యోదయ నిబంధమందు
ఇట్లా వ్రాయబడి ఉంది - గ్రహణమందు హోమజపాదులందు రజస్వలకు నూత
కాదిదోషం లేదు గ్రహణకాలమందు నీటితో లేదా తీర్థమునుండి పైకి తీసిన
నీటితో స్నానం చేయాలి అని. ఇక్కడ గ్రహణమందు నైమిత్తిక స్నానం
ప్రాప్తిస్తే, రజస్వల ఐన స్త్రీ ప్రాత్రయందుంచిన నీటితో స్నానంచేసి ప్రతమావ
రించాలి అని మితాశ్చరియందు చెప్పబడిన విధిని గ్రహించాలి. అట్లాగే గ్రహణ
మందు, రాత్రియందుకూడా శ్రాద్ధాదులు చేయాలి. అపరార్కమందు వ్యాసోక్తి
ఇట్లా ఉంది - గ్రహణము, వివాహము, సంక్రమణము, యాత్ర, రోగము,
ప్రసవము - వీటియందు దానము నైమిత్తికమైనది. రాత్రియందు కూడా దాన్ని
అచరించవచ్చు అని. దేవలుడుకూడా ఇట్లా చెప్పాడు - చంద్రగ్రహణమందు
రాత్రియందు కూడా స్నాన దానములు ప్రళస్తమైనవి, అని. జ్యోతిషశాస్త్రంలో
మాత్రమే, ఒకవేళ పగలు చంద్రగ్రహణం, రాత్రి సూర్యగ్రహణం వస్తే అప్పుడు
స్నానాదులు చేయరాదు. "రాత్రియందు సూర్యగ్రహణం, పగలు చంద్ర
గ్రహణం ఐనప్పుడు అక్కడ స్నానము చేయకూడదు. ఏ కొంచము కూడా

దానం చేయరాదు" అని షట్త్రింశన్మతము. గ్రహణదినమందు వార్షిక శ్రాద్ధం వస్తే ప్రయోగ పారిజాతంలో గోళిలుడు ఇట్లా అంటాడు - అమావాస్య సూర్య గ్రహణమందు ఒకవేళ తలిదండ్రుల శ్రాద్ధంవస్తే అన్నంలో చేయడం కుదరక పోతే బంగారంతో కాని ఆమ శ్రాద్ధం కాని నుతుడు చేయాలి అని.

ఇక్కడ నూర్యుడు పితరులు, నుతుడు అనే శబ్దాలు ఉదాహరణగా మాత్రమే చెప్పబడ్డాయి న్యాయసామ్యం వల్ల. అందువలన చంద్రగ్రహణమందు కూడా, నపిందాది వార్షిక శ్రాద్ధములు అన్నాదులతో ఆ రోజే చేయాలి అని మదన పారిజాతంలో వ్యాఖ్యానించబడింది. పృథ్వీ చంద్రోదయమందు కూడా ఇట్లాగే చెప్పబడింది. మరీచిలొగాళ్ళాదులు ఇట్లా అన్నారు. మాన, సంవత్సర శ్రాద్ధములు తప్ప మిగిలినవి ఆమశ్రాద్ధం చేయాలి, అట్టికము మాత్రం అన్నంలోనే చేయాలి ఆమశ్రాద్ధము, హేమశ్రాద్ధము చేయరాదు అని చెప్పారో ఆ మాటలు పైమాటల వల్ల గ్రహణదిన అతిరిక్త విషయములని గ్రహించాలి. నిర్ణయామృతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది కొంతమంది-గ్రహణం తర్వాతి రెండో రోజు, రజో దోషం నుండి బదవరోజు, చంద్రుడు అస్త దశతోనే ఉదయిస్తే అప్పుడు ప్రత్యేకశ్రాద్ధము సంభవిస్తే ఆరోజు ఉపవసించాలి. శ్రాద్ధము మాత్రం తర్వాతి రోజు చేయాలి అని అన్నారో, అట్లాగే సూర్యచంద్రులు గ్రహణంలోనే అస్తమించే వక్షంలో ప్రత్యాత్మికమును తరువాతి రోజు చేయాలి. చంద్రనూర్యుల గ్రహణమందు కూడా అట్లాగే తరువాతి రోజు శ్రాద్ధం చేయాలి అని అన్నారో ఇట్లాంటి సవనాలన్నీ మహా నిబంధములందు ఎక్కడా లభించలేదు. అందువల్ల నిర్ణయములు. అంతేకాక, అందుకు విరుద్ధంగా పూర్వోక్త గ్రంథములందు ఆ రోజే శ్రాద్ధము చేయాలని చెప్పారు అని. ఈ విషయం ఇక చాలు.

మూ॥ గ్రహణాది సప్త దిన పర్యంతం రామగోపాలాద్యాగమ దీక్షితా శివార్చన చంద్రికాయాం జ్ఞానార్హవే -

మంత్రాద్యారంభణం కుర్వాత్ గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః

గ్రహణాద్యాఽపి దేవేశికాంః సప్తదినావధి॥ ఇతి.

రత్న సాగరే - సత్తిర్థైర్కవిదుగ్రాసే తంతు దామన పర్యణే

మంత్ర దీక్షావ్రకుర్వాణో మాసర్షాదీన్న శోధయేత్॥

అత్ర సూర్య గ్రహణమేవ ముఖ్యం -

సూర్యగ్రహణకాలేతు నాన్యదన్వేషితం ధవేత్

సూర్యగ్రహణకాలేన సమోనాన్యః కదాచన॥

సమాన తిథి వారాది శోధనం సూర్యపర్వణి. ఇతి తత్రైవ కాలోత్తర వచనాత్.

గ్రహణం నుండి ఏడు రోజుల వరకు రామ, గోపాలాది ఆగమ మంత్ర దీక్ష చెప్పబడింది. శివార్చన చంద్రిక యందు జ్ఞానార్థవంతో ఇట్లా ఉంది - చంద్ర సూర్య గ్రహణమందు మంత్రాదులు ఆరంభము చేయాలి. ఓ పార్వతీ! గ్రహణమందు లేదా గ్రహణం నుండి ఏడు రోజులవరకు మంత్రాదులు ఆరంభించాలి అని. రత్నసాగరంలో ఇట్లా - మంచి తీర్థమందు, సూర్య చంద్రుల గ్రహణమందు, తంతు (పవిత్రారోపణ), దామన (దమనారోపణ) పర్వమందు మంత్రదీక్షను చేసేవాళ్ళు. మాన నక్షత్రాదుల శుద్ధిని చూడనవసరం లేదు. ఇక్కడ సూర్యగ్రహణమే ముఖ్యము. సూర్యగ్రహణ కాలమందు మరో దానిని అన్వేషించరాదు సూర్యగ్రహణ కాలంతో సమానమైన కాలం మరొకటి లేదు సూర్యగ్రహణమందు మాన, తిథి వారాదుల శోధనము చేయరాదు అని అక్కడే తర్వాత బోట చెప్పబడింది.

నూ॥ చంద్రగ్రహణయాదీక్ష యాదీక్షావ్రతచారిణాం

వనస్థస్యవయాదీక్ష దారిద్ర్యం సప్త జన్మసు॥ ఇతి తత్రైవయోగి సీతంత్రే నిషేధాచ్ఛ. గ్రహణం చ జన్మరాశ్యాదౌ నిషేధం. తదుక్తంజ్యోతిషే-

త్రిషద్ దశాఽఽయోపగతం నరాణాంశుభప్రదంస్యాత్ గ్రహణంరవీందోః

ద్విసప్త సందేవుచ మధ్యమంస్యాత్ శేషేష్యనిష్ఠం కదితం మునీంద్రైః॥

ఇతి ఆయః=ఏకాదశ. నందాః=నవ. ఇమః=పంచ. మదనరత్నైగర్గః -

జన్మసప్తాష్టరిః పాంకదశమస్తే నికారే

దృష్టోఽరిష్టప్రదో రాహుర్జన్మర్నే నిధనేఽపిచ॥

రిఃపం=ద్వాదశ. అంకాః = నవ. నిధనం=సప్తమతారా. పృథ్వీచంద్రో

దయే విష్ణుదర్శే -

యన్నక్షత్రగతో రాహుః గ్రహణేకః బాస్కరో

తజ్జాతానాంధవేత్ పీదాయేసరాః కాంతి వదితాః॥

తత్రైవ పురాణాంతరే -

సూర్యస్య సంక్రమో వాఽపి గ్రహణం చంద్రసూర్యయోః

యస్యైతి జన్మనక్షత్రే తస్యరోగోఽధవా మృతిః॥

తస్యదానంచ హోమంచ దేవార్చన జపితతా
ఉపరాగాభిషేకంచ కుర్యాద్భాంతిర్ప విష్ణుతి॥

స్వర్ణేనఽవాఽదపిష్టేన కృత్వా సర్పస్య దాకృతిం
బ్రాహ్మణాయ దదేత్తస్యన రోగాదిశ్చ తత్కృతః॥

జన్మనక్షత్రం తత్సూర్యోత్తరేచ త్రిజన్మనక్షత్ర మిత్యుచ్యతే, జన్మదశమై
శోనవింశతి తారా కేచిత్. సర్పస్య = తదాకారస్య రాహోరిత్యర్థః.

చంద్ర గ్రహణమందలి దీక్ష, వ్రతచారుల యొక్క దీక్ష, వానప్రస్థుని
దీక్ష. ఇవి ఏడు జన్మల వరకు దారిద్ర్యాన్నిస్తాయి అని అక్కడే యోగిని
తంత్రంలో నిషేధించారు కూడా. జన్మ రాశ్యాదులలో గ్రహణం చెద్దదన్నారు.
జ్యోతిషంలో ఇట్లా ఉంది. జన్మరాశి నుండి మూడు, ఆరు, పది, పదకొండు
రాసులలో సూర్యచంద్ర గ్రహణమైన నరులకు శుభప్రదము; రెండు, ఏడు,
తొమ్మిది, ఐదు రాసులందైన మధ్యమము; మిగిలిన వాటియందు గ్రహణమైన
అనిష్టమని మునీంద్రులు చెప్పారు, అని. ఆయ = పదకొండు, నంద = తొమ్మిది,
ఇహ = ఐదు.

మదనరత్నంలో గద్గడు ఇట్లా అంటాడు. జన్మనుండి ఏడు, ఎనిమిది,
పన్నెండు, తొమ్మిది, పదిలో గ్రహణమైతే అరిష్టప్రదము. రాహువు జన్మ
నక్షత్రమందు లేదా దాని 7 వ నక్షత్రమందు ఉన్నపక్షంలో అనిష్టప్రదుడు అని.
ఃపం = పన్నెండు, అంకా = తొమ్మిది; నిధనం = నిధన (7 వ) తార.

వృద్ధి చంద్రోదయమందలి విష్టుధర్మంలో ఇట్లా ఉంది. ఏ నక్షత్రంలో
ఉండి రాహువు చంద్రసూర్యులను మ్రింగులాడో, ఆ నక్షత్ర జాతకులకు పీడ
కలుగుతుంది, వాళ్ళు శాంతి చేయని పక్షంలో అని. అక్కడే మరో పురాణంలో
ఇట్లా ఉంది. సూర్య సంక్రమణం కాని, చంద్రసూర్యుల గ్రహణం కాని ఎవని
జన్మనక్షత్రమందు లేదా ముందు వెనక నక్షత్రాల్లో బెతుందో వానికి రోగం కాని
మృతి కాని సత్యవిస్తుంది. అందుకై దానము, హోమము, దేవార్చన, జపము,
గ్రహణమందలి షేకము చేయాలి అట్టైన దానికి శాంతి లభిస్తుంది. బంగారంతో
కాని, పిండితో కాని సర్పాకారాన్ని చేసి బ్రాహ్మణుని కివ్వాలి. దీనివల్ల అరిష్ట
సంబంధ రోగాదులు రావు అని. జన్మనక్షత్రము, దాని పూర్వనక్షత్రము, వర
నక్షత్రము. ఈ మూటిని త్రిజన్మనక్షత్రం అని అంటారు. కొందరు జన్మనక్ష

త్రము వదవది, వందొమ్మిదవ నక్షత్రము నిషిద్ధం అని అంటారు. సర్పము అనగా సర్పాకారంగల రాహువు యొక్క (దానం) అని అర్థం.

మూ॥ అద్భుత సాగరే భార్గవః -

యస్య రాజ్యస్య నక్షత్రే స్వర్పానురువరః

రాజ్యతంగం సుహృన్నాశం మరణం చాతనిర్దిశత్.

రాజ్యస్య నక్షత్రం = అభిషేక నక్షత్రమితి తత్రైవ వ్యాఖ్యాతం. భార్గవార్చన దీపికాయాం శ్లోః సాగరే -

సౌవర్ణం కారయేన్నాగం పరేనాథ పరార్థతః

తదర్థేన తదర్థేన పణాయాం మోక్షికం న్యసేత్॥

తామ్రపాత్రే నిదాయాద మృతపూర్ణే విశేషతః

కాంస్యేవా కాంతి లౌహేవాన్యస్య దద్యాత్ సదక్షిణం॥

చంద్రగ్రహేతురూప్యస్య బింబం దద్యాత్ సదక్షిణం

నాగం రుక్మమయం సూర్యగ్రహే బింబంచ హేమణం॥

తురంగ రథగోభూమి తిల సర్పిశ్చ కాంచనం.

కాంచినేతేఽపి -

సౌవర్ణనిర్మితం నాగం సతిలం, కాంస్య బాణనం

సదక్షిణం సవత్త్రంచ బ్రాహ్మణా యనివేదయేత్॥

సౌవర్ణం రాజతం వాఽపి బింబం కృత్వాన్యశ్చ త్తితః

ఉపరాగ భవక్షేపచ్ఛిద్రే విప్రాయకంబయేత్॥

అద్భుత సాగరమందు భార్గవుడు ఇట్లా అంటాడు - ఎవని రాజ్యాభిషేక నక్షత్రమందు సూర్యగ్రహణం జెతుందో వానికి రాజ్యతంగం, మిత్రనాశము, మరణమూ జెతుంది అని. రాజ్యనక్షత్రమందే అభిషేకనక్షత్రమని అక్కడే వ్యాఖ్యానించాడు.

భార్గవార్చన దీపికయందు శ్లోః సాగరుని వచనం ఇట్లా - ఒక వంశం లేదా పరార్థంతో లేదా దాని అర్థంతో లేదా, దాని అర్థంతో సువర్ణనాగాన్ని చేయించి, దాని పణముపై ముక్కాన్ని ఉంచాలి. నేయితో నిండిన రాగి పాత్ర యందు దాన్ని ఉంచి, లేదా కాంస్య పాత్ర లేదా కాన్తిలోహ పాత్ర యందు కాని దాన్ని ఉంచి దక్షిణపూర్వతంగా దాన్ని దానం చేయాలి. చంద్రగ్రహణమందు

వెండిలో చేసిన చంద్రవీణాన్ని, దక్షిణలో కూడా ఇవ్వాలి. సూర్యగ్రహణమందు బంగారు నాగాన్ని చేయించి సూర్యవీణాన్ని హేమంతో చేయించి దక్షిణలో కూడా బ్రాహ్మణునికివ్వాలి. గుర్రము, రథము, గోవులు, భూమి, సువ్యులు, నేయి, బంగారం. వీటిని దానం చేయాలి అని ఉంది.

కాలవివేకమందు కూడా - బంగారంతో చేసిన సర్పాన్ని, సువ్యులతో నింపిన కాంస్య పాత్రను, వస్త్రము, దక్షిణలో కూడా బ్రాహ్మణునికివ్వాలి. తన శక్తి కొలది బంగారుది, వెండిది కాని వీణాన్ని చేసి, గ్రహణంవల్ల వచ్చిన కష్టముల నివృత్తి కొరకు బ్రాహ్మణునకు ఇవ్వాలి అని ఉంది.

మూ॥ మంత్రస్తు -

తమోమయ మహా భీమ సోమ సూర్యవిపుర్వస
హేమకారావదానేన మమకాంతి వ్రదోతవ॥
విరుంతుద సమస్తుత్యం సింహికానందనాచ్యుత
దానేనానేనాగస్య రక్షమాం వేదజాద్యయాత్॥

అత్రాన్తిరవ్యక్తా హేమాద్రామాశ్చ్యే—

యస్యరాశిం సమాసాద్యతవేత్ గ్రహణసంధవః
స్నానంతస్య ప్రవక్ష్యామి మంత్రోషధి సమన్వితం॥
చంద్రోపరాగంసంప్రాప్య కృత్వాబ్రాహ్మణవాచసం
సంహృజ్య చతురోవిప్రాన్ శుక్లమాల్యానులేపనైః॥
పూర్వమేవోపరాగస్య సమాసీ యోషదాదికం
స్థాపయేచ్ఛతురః కుంభాన్ ఆవ్రజాన్ సలిలాన్వితాన్॥
గజాశ్వరథ్యా వర్మికసంగమాత్ వ్రాదగోకులాత్
రాజద్వార ప్రదేశాచ్చ మృదమాసీయనిషి పేత్॥
పంచగవ్యం పంచరత్నం పంచత్వక్ పంచపల్లవం
రోచనం పద్మకం శంఖం కుంకుమం రక్త చందనం॥
శుక్తి సృటిక తీర్థాంబు నీర సర్వపగుగ్గులాన్
మధుకం దేవదారుంచ విష్ణుక్రాంతాంశరావరీం॥
బలాంచ సహదేవీంచ నిశాచ్యుతయయేవచ
గజదంతంకుంకుమంచ తదైవో శీర చందనం॥

వీతత్సర్వం వినిషిష్య కుంటేష్వా వాహయేత్ నురాన్
 సర్వే సముద్రాః సరితః తీర్థాని జలదా నదాః
 ఆయాంతు యజమానస్య దురిత క్షయకారకాః॥
 యోఽసౌ వజ్రధరో దేవ ఆదిత్యానాం వ్రతుర్మతః
 సహస్రనయనః శక్రోగ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
 ముఖంయః సర్వదేవానాం సప్తార్చిరమిత ద్యుతిః
 చంద్రోపరాగ సంభూతా మగ్నిః పీడాం వ్యపోహతు॥
 యఃకర్మ సాక్షిలోకానాం ధర్మో మహిష వాహనః
 యమశ్చంద్రోపరాగోత్థాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
 రక్షో గణాధిపః సాక్షాత్ నీలాంజన సమవ్రతః
 భద్రహస్తోఽతి భీమశ్చ గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
 నాగపాళధరో దైవః సదా మకర వాహనః
 సజరాధిపతిర్దేవో గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
 ప్రాణరూపోహిలోకానాం సదా కృష్ణమృగప్రియః
 వా యుశ్చంద్రోపరాగోత్థాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
 యోఽసౌ నిధిపతిర్దేవః భద్ర కూల గదాధరః
 చంద్రోపరాగ కలుషం ధన దోఽత్ర వ్యపోహతు॥
 యోఽసౌ విందుధరో దేవః పినాకీ వృష వాహనః
 చంద్రోపరాగ పాపాని సనాశయతు శంకరః॥
 త్రైలోక్యేయాని భూతాని స్థావరాణి చరాణిచ
 బ్రహ్మవిష్ణుర్కరుద్రాశ్చ దహంతు మమ పాతకం॥
 వీవమావాహయేద్దేవాన్ మంత్రైరేభిశ్చ చారుజైః
 వీతానేవ తథా మంత్రాన్ స్యర్థవద్దే విలేఖయేత్॥
 తామ్రపద్మేభిరవాలిభ్య నవవస్త్రైశ్చ తైవచ
 మస్తకే యజమానస్య నిదద్యుస్తే ద్విజోత్తమాః॥
 కంఠాన్ ద్రవ్య సంయుక్తాన్ నానా రూప సమన్వితాన్
 గృహీత్వా స్నావయేత్ గూఢం భద్రపీఠో పరిస్థితం॥
 హస్త్యైరేవతు మంత్రైశ్చ యజమానం ద్విజోత్తమాః
 అభిషేకం తతః కుర్యాత్ మంత్రైర్వారూఢ నూత్నైః॥

అదార్య మర్చయేత్ వశ్చాత్ స్వర్ణపట్టం నివేదయేత్
అదార్య దక్షిణాం దద్యాత్ గోదానంచ స్యశక్తితః
హోమం వాఽపి ప్రకుర్వీత తిలైః వ్యాహృతి విస్తరా
దానంచ శక్తితో దద్యాత్ యదీచ్ఛేదాత్మనోహితం॥
సూర్యగ్రహ సూర్యనామ యుక్తాన్ మంత్రాంశ్చ కీర్తయేత్.

అనేనవిధినా యస్తు గ్రహజే స్నానమాచరేత్
నతస్యగ్రహజేదోషః కదాచిదపిజాయతే॥ ఇతి గ్రహణ శాంతిః

మంత్రంద్వారా ప్రార్థన :

మంత్రమైతే. అంధకారస్వరూప, మిక్కిలి తయంకరుడా, చంద్రసూర్యుల
మర్ధించేవాడా, సువర్ణతారదానంతో నాకు శాంతిని ప్రసాదించు. సింహితానందన,
అచ్యుత, వితుంతుడ నీకు నమస్కారము. ఈ సర్పదానంతో గ్రహణనిత
తయంనుండి నన్ను రక్షించు అని.

హేమాద్రియందు మత్స్యపురాణమందలి దీని శాన్తి కూడా ఇట్లా చెప్ప
బడింది—ఎవని రాశిని చేరి గ్రహణం సంభవిస్తుందో వానికి మంత్ర ఓషధులతో
కూడిన స్నానాన్ని చెప్పబున్నాను. చంద్రగ్రహణం వచ్చాక బ్రాహ్మణునితో
స్వస్థివాచనం చేయించి తెల్లని మాలలు, సుగంధములతో నలుగురు బ్రాహ్మణు
లను పూజించాలి. గ్రహణంకన్నా ముందే ఓషధులు లేవాలి. నీళ్ళతో నింపిన
సొట్టలులేని నాల్గు కుంభములను ఉంచాలి. గణ, అశ్వ, రథ, పుట్ట-వీని సంగమం
నుండి; డెరువు, గోశాంతుండి, రాజద్వార ప్రదేశంనుండి మట్టిని తెచ్చిఉంచాలి.
పంచగవ్యం, పంచరత్నము, పంచవృక్షముల త్వక్, పంచపల్లవాలు, గోరోచనం,
వడ్డుకం (ఓషధి), శంఖం, కుంకుమ, ఎర్ర చందనం, ముత్యం, సుడికం,
తీర్థజలము, తెల్ల ఆవాలు, గుగ్గులు, మధుకం (గురిగింజ వేరు), దేవదారువు,
విష్ణుక్రాంతము, శతావరీ (పిల్లిపినర), ఐం (ముత్తవపులగం), సహదేవి (స్పృక్క
గంధ ద్రవ్యం), రెండురకాల వసువు, ఏనుగదంతం, కుంకుమపువ్వు, ఉకిరం
(వట్టివేరు), చందనం - ఇవన్నీ ఆ కుంభములందుంచి దేవతలను ఆవాహన
చేయాలి.

అన్ని సముద్రములారా, నదులారా, తీర్థములారా, మేఘములారా, నదములారా! మీరంతా యజమానుని దురితక్షయమునకై రండి. ఆదిత్యులకు ప్రభువ, వజ్రధర, సహస్రనయనుడ, ఓ ఇంద్ర! గ్రహణపీడను తొలగించు. దేవతలందరికి ముఖస్థానియుడ, అమితభేషశ్శాలి, సప్తజిహ్వూడ ఓ అగ్ని! చంద్రగ్రహణం మూలంగా వచ్చిన పీడను తొలగించు. లోకముల కర్మలకు సాక్షిభూతుడ, మహిషవాహనుడ ఓ యమధర్మరాజి! చంద్రగ్రహణంవల్ల వచ్చిన గ్రహపీడను తొలగించు. రాక్షసగణాధిపుడు, నల్లని కాటుకవంటి కాంతి గలవాడ, ఖడ్గదారి, మిక్కిలి భయంకరుడ ఓ నిరేణుతి! గ్రహణపీడను తొలగించు. నాగపాశమును ధరించినవాడ, మకరవాహనుడ, జలాధిపతి, వరుణ దేవ! గ్రహణపీడను తొలగించు. లోకములకు ప్రాణస్వరూపుడ, ఎప్పుడు కృష్ణ మృగంను ఇష్టపడేవాడ ఓ వాయు! చంద్రగ్రహణం మూలంగా వచ్చిన గ్రహణ పీడను తొలగించు. నిధిపతి, ఖడ్గకూలగదాధర, ఓ కుబేర! చంద్రగ్రహణం మూలకమైన పాపాన్ని తొలగించు. చంద్రదారి, పినాకి, వృషభాహన, ఓ శంకర! చంద్రగ్రహణంమూలక పాపాలను నశింపజేయి. ముల్లోకములందున్న భూతములు చరాచరములన్ని బ్రహ్మ, విష్ణు, అర్కరుద్రులు నా పాతకములను కాలిస్తే. ఈ రకంగా ఈ మంత్రాలతో, వరుణ మంత్రాలతో దేవతల నావాహనచేసి, ఇవే మంత్రములను బంగారు లేదా రాగిరేకుయందు వ్రాసి లేదా కొత్త బట్టయందు వ్రాసి ఆ బ్రాహ్మణులు వీటిని యజమానుని తలపై ఉంచాలి.

ద్రవ్యములతోకూడిన, నానా రూపములతోకూడిన కలకములను తీసుకొని శ్రద్రపీతముపై కూర్చున్న యజమానిని పూర్వమందలి మంత్రములతో బ్రాహ్మణులు స్నానం చేయించాలి. తర్వాత వరుణనూక్తములతో అభిషేకం చేయించాలి. తర్వాత ఆదాద్యుని పూజించి స్వర్ణవట్టమును ఇవ్వాలి. ఆదాద్యునకు శక్తి కొంది దక్షిణ, గోదానము చేయాలి. సువర్ణంతో, వ్యాఘ్రతులతో హోమం చేయాలి. తనహితం కోరుకునేవాడు శక్తి కొంది దానం కూడా చేయాలి. సూర్య గ్రహణమందు సూర్య నామంగల మంత్రములను పఠించాలి. ఈ విధంగా గ్రహణమందు ఎవరు స్నానం చేస్తారో ఆతనికి గ్రహణ దోషం ఎప్పుడూ కలగదు అని గ్రహణ శాంతి చెప్పబడింది.

మూ॥ తార్గవార్చన దీపికాయాం బ్రహ్మ సిద్ధాంతే.

నర్తైశ్చ పటస్థితం వీక్ష్యం భస్మం తైలాంబు దర్శయే.

గ్రహణం గుర్తిచే జాతు నవశ్శేత పటంవిసా॥

తథా మంగళకృత్యేషు విధి విశేషో హేమాద్రా-

త్రయోదశ్యాదిలో వర్జ్యం దినానాం సవకంధ్రువం
మంగళ్యేషు సమస్తేషు గ్రహణే చంద్ర సూర్యయోః॥

ప్రకారాంతరం తత్త్రైవోత్తం -

ద్వాదశ్యాది తృతీయాస్తో వేద ఇందుగ్రహే స్మృతః
ఏకాదశ్యాదికః సౌరేచతుర్వ్యంతః ప్రకీర్తితః॥ ఇదంచ

పూర్ణగ్రహే త్ర్యహం ఖండగ్రహేతయోః, ఇతితత్త్రైవోత్తేః. ఇదంచ
గ్రస్తాస్తే త్రిదినం పూర్వం, ఇతి నారదేన గ్రస్తాస్తే విశేషోత్తేః గ్రస్తాస్తథిన్న
గ్రహణ వరం.

జ్యోతిర్నిబంధే చ్యవనః -

గ్రహణోర్పాతతంత్యాజ్యం మంగళేషు ఋతుశ్రయం
యావచ్చ రవిహతుక్త్యా ముత్తం తం దగ్ధ కావ్యవత్॥

అన్యనిచ అగ్నేయాదిమండలాని, తత్పురం వర్ణవికారాది వలంబ
రై వజ్రేభ్యోజ్ఞేయం.

భాగవార్చన దీపికయందు బ్రహ్మ సిద్ధాంతమందలి వచనం ఇట్లా ఉంది:
అందరు, ఆకాశంలోని గ్రహణాన్ని గుర్తను అద్దంగా పెట్టుకొని, నూనె, నీరు,
అద్దం చ్వారా చూడాలి. గర్భిణీ శ్రీ మాత్రం గుర్త అద్దం లేకుండా ఎప్పుడూ
గ్రహణాన్ని చూడరాదు అని.

మంగళ కార్యములందు విశేష విధి హేమాద్రియందు ఇట్లా ఉంది:
సూర్యచంద్ర గ్రహణం వస్తే త్రయోదశినుండి తొమ్మిది దినములవరకు సమస్త
మంగళ కార్యములను వదలాలి అని. అక్కడే ప్రకారాంతరంగా ఇట్లా చెప్ప
బడింది: చంద్రగ్రహణమందు ద్వాదశినుండి తృతీయవరకు వేద. సూర్యగ్రహణ
మందు ఏకాదశినుండి చతుర్థివరకు వేద ఉంటుంది అని. ఇది సంపూర్ణగ్రహణ
మందని గ్రహించాలి. ఎందుకంటే, అక్కడే ఖండ గ్రహణమందు మూడు
రోజులు వేద అని చెప్పబడింది. ఇది గ్రస్తాస్తథిన్న గ్రహణ విషయకము.
ఎందువల్లనంటే, నారదుడు గ్రస్తాస్తమందు మూడు రోజులు పూర్వం వేద
అని విశేషంగా చెప్పాడు కనుక. జ్యోతిర్నిబంధములో చ్యవనుని వచనం ఇట్లా
ఉంది: గ్రహణము ఉర్పాతముల నక్షత్రాన్ని మూడు ఋతువులవరకు మంగళ

కార్యములందు విడిచిపెట్టాలి. సూర్యుడు ఆ నక్షత్రాన్ని దుక్తిచేసి విడిచేవరకు ఎట్లాండే- మందుతున్న కట్టెను వదలినట్లు అని. ఇతరములైన అగ్నేయాది మండలములను వాటి పరాన్ని వర్ణ వికారాది పరాన్ని జ్యోతిష్మలచే తెలుసుకొన వలెను.

మూ॥ పురశ్చరణ చంద్రికాయాం-

చంద్ర సూర్యోపరాగేచస్మాత్వాప్రయతమానసః

స్వర్పాదీమోక్ష వర్ణంతం జపేన్మంత్రం సమాహితః॥

జపాద్దశాంశతో హోమః తథా హోమాత్పు తర్పణం

తర్పణస్య దశాంశేన మార్దనం కథితం కిం॥

తత్రైవ దేవతారూపం ద్యాత్వాత్మానం ప్రపూజ్యచ

సమంతం మంత్ర ముద్ఘాత్యతదంతే దేవతాభిదాం॥

ద్వితీయాస్త్రా మహంపశ్చాత్ అభిషింబామ్యనేనతు

తోయైరంజలినాశుద్ధైః అభిషింబేత్ స్వమూర్ధని॥ మార్దనస్య దశాంశేన

బ్రాహ్మణానపి తోజయేత్.

జపోర్పాపూర్వకో హోమః తర్పణంచాభిషేచనం

తూదేవ పూజనం పంచ ప్రకారోక్తా పురస్క్రియాః॥

తథా—

హోమాశ్చై జపంకుర్యాత్ హోమసంఖ్యా చతుర్థణం

ఏవంకృతేతుమంత్రస్య జాయతేసిద్ధి రుత్తమా॥

గ్రహణ ప్రసంగాత్ కురుక్షేత్ర ప్రతిగ్రహే ప్రాయశ్చిత్త ముచ్యతే
తత్రారుణ స్మృతో - ప్రతిగ్రాహీకురుక్షేత్రే నతూయః పురుషోఽథవేత్.

తథాపి మనసశ్చుద్ధౌ ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్

తత్తత్కల్ప ద్వయంకుర్యాత్ ఐందవేన సమన్వితం॥

సత్రేణవా యజేతాథజపేద్వాలక్ష సప్తకం

వాపీకూప తటాకాది ఖననైః విస్ఫజేద్ధనం॥ ఇతి.

ఏతచ్ఛ్రు—

యద్గర్భితేనార్దయన్తి కర్మణా బ్రాహ్మణాదనం

తస్యోత్పన్నేణ కుద్ధ్యంతిదానేన తపనైవచ॥ ఇతి మనూకైః ఉత్సర్గోత్తరం

జ్ఞేయమిదిదిక్. గ్రహణాంతరితస్య పూర్వవంకల్పిత ద్రవ్యవ్య ద్వైగుణ్యం
భవతీతిస్థాః. పత నిచ బ్రహ్మవైవ రే—

దాతవ్యమితి నోకాశ్యాం వత్తవ్యం కుత్రచిత్కృచిత్

అహోరాత్రమతిక్రమ్య తద్దానం ద్వైగుణం భవేత్॥

దశోత్తరం వర్కసుస్సాత్కతం చంద్రగ్రహేభవేత్

సూర్యగ్రహే సహస్రం తత్ మరణేననన్తకం స్మృతం॥ ఇతి. అత్రమూలం

దింత్యం.

అత్రవేదిత్ బాద్ధమల్యా అమః గ్రహణస్య నిమిత్తత్వేన తన్నిశ్చ
యస్య ప్రయోజకత్వాత్ జ్యోతిః శాస్త్రాదినాజాతస్య జ్ఞానస్య నిమిత్తత్వే
ప్రాప్తేన—

స్నానం దానంతపః శ్రాద్ధం అనంతం రాహుదర్శనే

చంద్రసూర్యో పరాగేతు యావద్దర్శన గోచరే॥ ఇతి జాబాల్యాది పంచనేషు
ద్యుప్రయోగాద్వాక్యక జ్ఞానస్యేవోప సంహరన్యాయేన నిమిత్తత్వం. అన్యథా
ద్యుప్రయోజకత్వాత్. తేనమేమద్వాదనే అందానాంజన్మ సప్రాప్తేర్వాది నిషిద్ధ
దర్శనానాంచ స్నానశ్రాద్ధాదోనాదికారః, ఇతి.

కల్పరతురప్యాహ - దర్శనశబ్దేన చాక్షుశజ్ఞానంగృహ్యతే, సజ్ఞాన
మాత్రం అజ్ఞాతస్య నిమిత్తత్వా సంభవాన్నిమిత్త మహిమైవ జ్ఞానరాజేన
దర్శనపద వై యధ్యావత్తే. తేన చాక్షుశదీయోగ్యః కాలః పుణ్యః యోగ్యత్యంబ
ప్రయత్నానవనేయ చాక్షుశజ్ఞాన ప్రతిబంధక రాహిత్యం తేనమేమచ్ఛన్నే
యోగ్యతాఽభావాన్నస్నానాది, ఇతి. నిర్ణయామృతేఽప్యేవం. తదేతత్తుచ్చం యది
చాక్షుశజ్ఞానం నిమిత్తం స్యాత్తదా—

సూర్యగ్రహో యదారాత్రో దివాచంద్ర గ్రహస్తథా

తత్ర స్నానంన కుర్వీత దద్యాద్దానం, నచక్వచిత్॥

ఇతివాక్యం వ్యర్థం స్యాత్ చాక్షుశజ్ఞానాభావేన ప్రాప్త్య తావాత్ తత్సూ
ర్యకత్వాచ్చ నిషేధస్య నచేదంగప్రాస్తపరం రవిచంద్రయో రస్థానంతరం
రాత్రిదివాగ్రహణత్వాదితి వాచ్యం తత్రపదస్య గ్రహపరత్వే అధికరణ -
త్వాదీగాత్ నిమిత్త పరత్వేచ తత్గ్రహ నిమిత్తక స్నానదానాదే అప్రాప్తిప్రాగ

వ్యభావావతరే. అత తత్రేతి రాత్రిదినే ఉచ్చేతే సా వైశ్యజేపీరివత్ గుణభూతే
అపి. తన్న. తాదృశ మంత్ర లింగాభావాత్ తయోర్నిమిత్తత్యై అధికరణత్యైవా
అన్య ప్రయుక్త స్నానాద్య భావావతరేశ్చ.

పురశ్చరణ చంద్రికయందు ఇట్లా ఉంది : చంద్ర సూర్యగ్రహణమందు
ప్రయత్న పూర్వకంగా నిష్ఠతో స్నానంచేసి, స్వర్పనుండి మోక్షకాలం వరకు
నిశ్చల మనస్సుతో మంత్రాన్ని జపించాలి అని. జపంలో దళాంశ భాగం
హోమం, హోమంలో దళాంశ భాగం తర్పణం, తర్పణంలో దళాంశ భాగం
మార్గనం అని చెప్పారు. అక్కడే ఇట్లా చెప్పారు - ఏ దేవతను జపిస్తామో
ఆ దేవతా రూపాన్ని ద్యానించి, తనను పూజించుకొని చివర నమః చేర్చి
మంత్రాన్ని ఉచ్చరించి, ఆ పిదప దేవతా నామాన్ని ద్వితీయాంతంగా చేర్చి,
పిదప నేను అని చేర్చి పిదప అభిషేకిస్తున్నాను అని ఈవిధంగా చెప్పి (ఓం
సూర్యాయ నమః సూర్యం అహం అభిషింభామి) స్నానం చేయించాలి.
ఈ మంత్రంతోనే అంజలితో వనిత్ర జలం తీసుకొని తన తంపై ప్రోక్షించు
కోవాలి. మార్గనంలో దళాంశ భాగం బ్రాహ్మణులకు బోజనం పెట్టాలి.
ఇట్లాగే హోమం చేయలేని పక్షంలో హోమ సంఖ్యకు నాల్గింతలు జపం చేయాలి.
ఇట్లా చేస్తే మంత్రం ఉత్తమంగా సిద్ధిస్తుంది.

గ్రహణ సందర్భం కాబట్టి కురుక్షేత్రంలో దానంపడే ప్రాయశ్చిత్తాన్ని
ఇట్లా చెప్తున్నాడు: అరుణస్మృతియందు ఇట్లా ఉంది - కురుక్షేత్రంలో దానం
స్వీకరించినవాడు తిరిగి పురుషుడు కాదు. అయినా మనశ్శుద్ధికొరకు ప్రాయ
శ్చిత్తాన్ని అచరించాలి, చాంద్రాయణ సహితమైన రెండు తప్త కృచ్ఛ్రములను
అచరించాలి. సత్రయాగం చేయాలి లేదా ఏడులక్షలు మంత్ర జపం చేయాలి.
లేదా దిగుడుబావి, బావి, చెరువు మొదలగు వానిని త్రవ్వించేకొరకు రనమును
ఇవ్వాలి అని. నీచమైన కర్మతో బ్రాహ్మణులు రనం సంపాదిస్తే, దానిని దానం
చేయటం ద్వారా, త్యాగం చేయటం ద్వారా తపస్సు చేత కూడా పరిశుద్ధు
లొకారు అని. ఈ ప్రాయశ్చిత్తమును మనువు కూడా చెప్పాడు కాబట్టి, ఆ రనం
త్యాగం చేశాకనే అని తెలుసుకోవాలి. ఇక ఈ విషయం చాలు. శిష్టలిట్లా
అంటారు - గ్రహణంకన్న ముందు సంకల్పించిన ద్రవ్యాన్ని ఇవ్వని పక్షంలో
గ్రహణం తర్వాత దానికి రెండింతలివ్వాలి అని. బ్రహ్మ కైవర్తంలో ఇట్లా
ఉంది - శాశిలో ఇవ్వాలి, మరోచోట ఇవ్వాలి అని ఇట్లా ఎవ్వడూ చెప్పొద్దు.

ఎందువల్లనంటే, ఆ దానం అహారాశ్రమం తర్వాత రెట్టింపు అవుతుంది అని కూడా చెప్తారు. పర్వమందు వదింతలు, చంద్రగ్రహణమందు మారు రెట్లు, సూర్యగ్రహణమందు వేయి రెట్లు, మరణమందు అనంత మౌతుంది అని కొందరంటారు. దీనికి మూలం వెతకాలి.

ఇక్కడ కొందరు బౌద్ధులవలె ఇట్లా అంటారు—గ్రహణము (దాన జప మంతు) నిమిత్తము. గ్రహణ నిశ్చయము, ప్రయోజనం కంది (నిశ్చయమైతే స్నానాది). జ్యోతి కాస్త్రాదులతో కలిగిన జ్ఞానం నిమిత్తం కాగలదు. అయినా జాబాల్వాదులు. రావం దర్శనమైతే చేసే స్నాన దాన తప క్రాధాదులు అనంత వలాన్నిస్తాయి. చంద్ర సూర్యగ్రహణమందు ఎంతవరకు గ్రహణం దృష్టి గోచరమౌతుందో అని చెప్పారో ఈ మాటల్లో దృఢి అనే కట్ట ప్రయోగము. కనుక చాతుశ జ్ఞానమే ఉపనంహరణ్యాయా న్నునుసరించి నిమిత్తమౌతుంటే కున్న దృఢి కట్టానికి లక్షణం చెప్పకోవాలి. దానివల్ల మేమాద్వాదన జరిగినప్పుడు అందులు మొదలగువారికి, జన్మరాశి, సప్తమ అష్టమ మొ॥ రాశివారికి కూడా (గ్రహణ దర్శన నిషేధం కలవారికి కూడా) స్నాన క్రాధాదులందు అధికార ముండదు, అని. కల్పితరువు కూడా ఇట్లాగే చెప్పింది. దర్శన కర్ణంవల్ల చాతుశ జ్ఞానం గ్రహించబడుతుంది. జ్ఞానమాత్రం కాదు. తెలియబడని దానికి నిమిత్తత్వం ఉదరదు. నిమిత్త మహిమవల్లనే జ్ఞానం లభించే పక్షంలో, దర్శన పదం వ్యర్థం కావలసివస్తుంది. అందువల్ల చాతుశ జ్ఞానయోగ్యతాంము పుణ్యతాంము, యోగ్యత్వం అంటే ప్రయత్నంచే తొలగించరాని, చాతుశ జ్ఞానమునకు, ప్రతి బంధకం లేకపోవటం. అందువల్ల మేమచున్నమైతే యోగ్యత ఉండదు కాబట్టి స్నానాదులు లేవు అని. నిర్ణయమృతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది. ఇదంతా రుచ్యము.

ఒకవేళ చాతుశ జ్ఞానమే నిమిత్తమయ్యే పక్షంలో అప్పుడు, రాత్రి-సూర్య గ్రహణమైతే పగలు చంద్రగ్రహణమైతే అక్కడ స్నానం చేయరాదు. ఏ కొంచెం దానం చేయరాదు అనేవాక్యం వ్యర్థమౌతుంది. చాతుశ జ్ఞానం లేదు కాబట్టి స్నానాదులు ప్రాప్తించవు. స్నానం ప్రాప్తిస్తేనే కదా, దానికి చెందిన ఈ నిషేధము వర్తించేది. ఈ నిషేధము గ్రహస్థవరము సూర్యచంద్రం అస్తమయం తర్వాతనే రాత్రి, పగలు అని గ్రహస్థాము అని చెప్పరాదు. అక్కడ పదం గ్రహవరమైతే అధికరణత్వం సంభవించదు. నిమిత్తవరత్వంలో అగ్రహణ

నిమిత్తక స్నానదానాదులు అస్తమయం కన్న ముందుకూడా సంభవించే వీలు లేదు. అక్కడ అనే వదం వల్ల రాత్రి దినములు చెప్పబడతాయి, ఆ వైశ్యదేవీ అనే దానివలె గుణభూతమైన దానికి గూడా నూతనాలు అని అనరాదు. ఎందుకంటే, అటువంటి మంత్రలింగములు (నూతనలు) లేవు కాబట్టి. అవి (రాత్రి దినములు) నిమిత్తమో, అధికరణమో ఐతే ఇతర కారణంగా వచ్చే స్నానాదులు రాకుండా పోతాయి.

మూ॥ కించ - నేషేతోద్యంతమాదిత్యం నాస్తం యస్తం కదా చన

నోపరక్షంన వారిస్థం నమద్యం నభసోగతం॥ ఇతి మనువచనం బార్యేత దృష్టోఽరిష్ట ప్రదోరాహః, ఇత్యాదిచ. న దాత్రవిహితే దర్శనే నిషేధా వ్రవృత్తి వత్ వద్యుదాసనియతాఽపి నయ క్షేతి వాద్యం. దర్శనస్య నిమిత్తత్వానువాదేన విరేయత్వాకావాత్. ఏతచ్ఛాగ్రేవశ్శామః

తద్యేవా దర్శనస్య విరౌత్రస్సాన విదాచ విరుద్ధ త్రికద్యయాపతే. అస్తు సకృద్దర్శన విధానేన సంకోచ ఇతిచేన్న. ముక్తిందృష్ట్యాతతః స్నాయాత్, ఇతి ముక్తి స్సానేఽపి దామకజ్ఞానస్య నిమిత్తత్వాపతే. అస్తుకింసక్పిన్న మితి చేత్ సగ్రస్తానై - తయోఃపరేద్యురుదయే దృష్ట్యా అత్యవహరేయుచిః, ఇతి దర్శనోత్తరం బోజన విధానా దంధస్య పూర్వచేదకాల ఇవయావద్దర్శనం బోజన నిషేధావ్రతిః మద్యేఽస్తి తూతస్య సుతరాం యావత్ చక్షుఃప్రాప్త్యవహన వ్రసంగశ్చ. అథాన్నలోలువతయాత్రతజ్ఞాన మాత్రం వివక్ష్యతే. తత్తత్ పూర్వ మపినిర్లజ్జేన స్వీక్రియతాం. ఏతేన యత్యేన చిదుక్తం స్మర్యస్సానం ముక్తి స్సానం చయస్య దర్శనం లేనైవకార్యం నాన్యేన క్త్వాప్రత్యయేన సమాన కర్తృ కత్వావగతేతి, తన్నిరస్తం. కాతర్హి తస్యగతిః. దృశేదుద్దేశ్య విశేషణత్వాత్ గ్రహైకత్వవదవివక్షయా అర్థతః సిద్ధజ్ఞాన మాత్రాను వాదద్యేసర్యం సుస్థం. అంగుళ్యాద్యనా దేశ్యగ్రహవ్యావృత్త్యావా దర్శన స్పార్శవత్వం. నచోక్త యోగ్యతాపి సాద్య, దర్శనోత్తరం మేమచ్చన్నే యోగ్యతాఽభావావత్కా దానాద్య కావా పతే. తేన తత్తత్ రేఖావచ్చేదేన జ్యోతిః కాస్త్రా వేద్యత్వమేవ యోగ్యతా. కించ -

రజసో దర్శనే నాదీ త్రిరాత్రమశుచిర్పనేత్. ఇత్యుక్తాపి అందప్రీతామపి అశోదాతాన వ్రసంగః

ఇంకను - ఉదయిస్తున్న, అస్తమిస్తున్న, రాహుగ్రస్తుడైన, నీటియం దున్న, మధ్యాహ్నమందలి నూర్యుణ్ణి చూడరాదు. అనే మనువచనం బాధిత మౌతుంది. గ్రహణ సమయంలో చూడబడ్డ రాహువు అరిష్టాన్ని కల్గిస్తాడు అనే

మొదలగు వాటికి కూడా బాధ కలుగుతుంది. అక్కడ దర్శనం విధించబడగా నిషేధం ప్రవర్తించనట్లు, వర్ణధానం కూడా యుక్తం కాదు అని అనరాదు. దర్శనము నిమిత్తత్య సూచకము - విదేయత్యం కాదు. దీనిని ముందు వివరిస్తాము. నిజానికి దర్శన విధియందు, అప్పుడే స్నానవిధి ఐతే పరస్పరం విరుద్ధాత్మిక ద్వయావత్రి సంతవిస్తుంది. ఒకవేళ ఒకసారి దర్శన విధిని సంకోచిస్తామంటే కుదరదు. ఎందువల్లనంటే, ముక్తిని చూసి ఆ తర్వాత స్నానం చేయాలి అనే ముక్తి స్నానమందు కూడా రామేశ జ్ఞానము నిమిత్తం కావల్సి వస్తుంది కాని (అవని) మాడేంపోయింది అని అంటే, అట్లా కాదు. అస్తమయమందు గ్రహణ మైతే సూర్యచంద్రులను తరువాతి రోజు ఉదయం చూసి శుద్ధుడై తుజింబాలి అని దర్శనం తర్వాతనే భోజనం విధించినందువల్ల, గుడ్డివానికి పూర్వ వేధకాం ముందు భోజన నిషేధంవలె, దర్శనం లభించేవరకు భోజన నిషేధం ప్రాప్తి వస్తుంది. మధ్యలో గ్రుడ్డివారైన వానికి మిక్కిలిగా కళ్ళు వచ్చేవరకు ఉపవాసం ప్రాప్తించే అవకాశం ఉంది. ఒకవేళ అన్నంమీది ఆకలి అక్కడ జ్ఞాన మాత్రాన్ని అంగీకరిస్తే అంతకన్నముందుకూడా సిగ్గులేకుండా అంగీకరించండి.

దీనివల్ల స్వర్గ స్నానం, ముక్తి స్నానం - వీటిని గ్రహణాన్ని దర్శించిన వాడే చేయాలి, ఇతరులు చేయరాదు. క్రాంత్యంత్యయంవల్ల సమాన కర్మకర్త్యం అవగతమౌతోంది అని ఏ వాకరన్నారో ఆ మాట పీగిపోతుంది. మరి దానికి గతమిది అని అంటే, దర్శన శబ్దము ఉద్దేశ్య విశేషణం మాత్రమే కాబట్టి గ్రహణత్యమువలె వివక్ష లేనందువల్ల అంటే నిర్దజ్ఞాన మాత్రాన్ని అనువది వస్తుంది అని చెప్పితే అన్నీ దిద్దుకుంటాయి. అంగుళి మొదలగు వానిలో అనిర్దిష్ట గ్రహణ నిషేధం చేయటంవల్ల, దర్శన పదం సార్థకమౌతుంది. ముందు చెప్పిన యోగ్యత కూడా బాగాలేదు. ఎందువల్లనంటే, దర్శనం తర్వాత మేమములు కప్పితే యోగ్యత ఉండకుండాపోతుంది. కాబట్టి దానాదులు చేయకుండా పోవాల్సి వస్తుంది. అందువల్ల ఆయా రేఖల విభాగంవల్ల జ్యోతిష శాస్త్రంలో కన్పించక పోవటమే యోగ్యత అని గ్రహించాలి.

ఇంక - రజోదర్శనమైతే శ్రీ మూడు రాత్రులు అకుది టతుంది అనే బోట కూడా గుడ్డివారైన శ్రీంకు ఆశోచం లేకుండా పోవాల్సివస్తుంది.

మూ॥ యత్తు వర్ణమానే నోక్తం - జ్ఞానోత్తరం హ్యధికారః సజ్జనకాలే. స్నానకాలే జ్ఞానా బావాత్. ఏవం దర్శనోత్తరం ముక్తి వర్యంత మస్త్యేవ యోగ్య

తేరి, తదపి ప్రతిజ్ఞామాత్రం. కించగ్రస్తాస్తే - తయోః పరేద్యురుదయే దృష్ట్యా
 త్యవహరేయ్యుచి, ఇత్యాది వాక్యవైయర్థ్యా పత్తిః. చాక్షుశ్శ్చాన అన్యధానుప
 పత్యైవార్థాదుదయే స్నానసిద్ధేః. నతు ముక్తిస్నానే శాస్త్రీయమేవ, జ్ఞానం
 నిమిత్తం సచాక్షుశం,

చంద్రసూర్య గ్రహే నా ద్యాత్తన్మిన్నహని పూర్వతః

రాహోర్విముక్తిం విజ్ఞాయ స్సార్వాకురీత భోజనం॥ ఇతి వృద్ధ గౌతమేన
 విజ్ఞాయేతి జ్ఞానమాత్రోత్తేః. యత్తు - ముక్తిం దృష్ట్యాకు భోక్తవ్యం స్నానం
 కృత్యాతతః పరం, ఇతి తదపి జ్ఞానమాత్రవరం

మేఘమాలాది దోషేణ యది ముక్తిర్న దృశ్యతే.

ఆకలయ్యకు తత్కాలం స్సార్వాకుంజీత వాగ్యతః॥

ఇతి గౌడని బంధే వచనాత్. మైవం ఆజ్ఞానస్య నిమిత్త త్యాభావేన నిమిత్త
 మహిమైవ జ్ఞానలాభే వాక్యవైయర్థ్యాత్ గ్రస్తాస్తేఽపి తదావతేక్య.

వర్తమానుడు ఏదైతే చెప్పాడో - చాక్షుశ్శ్చానం తర్వాతే అధికారము,
 జ్ఞానకాలంలో కాదు. ఎందుకంటే - స్నానకాలంలో జ్ఞానంలేదు కాబట్టి. అట్లాగే
 దర్శనం తర్వాత ముక్తి పర్యంతము యోగ్యత ఉంది అని అన్నమాట ప్రతిజ్ఞా
 మాత్రము (మాట మాత్రమే) ఇంకా గ్రహణకాలంలో అస్తమిస్తే-చంద్రసూర్యు
 లను తరువాతి రోజు ఉదయం చూచి కుచియై కుజించాలి అనే మొదలగు మాటలు
 వైయ్యర్థం కావల్సివస్తుంది. ఎందువల్లనంటే, చాక్షుశ్శ్చానం మరొక రకంగా
 సిద్ధించదు కాబట్టి. అనగా ఉదయమందు స్నానం సిద్ధిస్తుంది. ముక్తిస్నానమందు
 శాస్త్రీయజ్ఞానమే నిమిత్తము, చాక్షుశ్శ్చానం కాదు. చంద్ర సూర్య గ్రహణమందు
 ఆ రోజు తినకూడదు. రాహు విముక్తిని తెలుసుకొని స్నానంచేసి కుజించాలి
 అని వృద్ధ గౌతముడు విజ్ఞాయ (తెలుసుకొని) అని జ్ఞానమాత్రాన్నే చెప్పాడు
 అని అన్నారో, అది తప్పు. ముక్తిని చూచి. స్నానం చేసి కుజించాలి అని గౌడ
 నిబంధంలోని వచనం కూడా జ్ఞాన మాత్రవరకమే. మేఘమాలాదుల దోషంవల్ల
 ఒకవేళ ముక్తి కన్పించని వక్షంలో, ఆ కాలాన్ని తెలుసుకొని స్నానంచేసి
 మౌనంగా కుజించాలి అని గౌడ నిబంధంలోని వచనం ఉంది అని ఏది అన్నారో
 అది తప్పు. ఆజ్ఞానం నిమిత్తంకాదు కాబట్టి, నిమిత్తమహిమవల్లనే జ్ఞానం లభించే
 వక్షంలో వాక్యం వ్యర్థమౌతుంది. గ్రస్తాస్త మందుకూడా భోజనప్రాప్తి సంభ
 విస్తుంది.

మూ॥ కించ దర్శనం పుంసో విశేషణము వలంక్షణంబా? నాద్యః దర్శనావద్విన్నే
కాలే స్నానతురా దానాదేర్పాదాత్. దర్శనవిచ్చేదేకృతమపి స్నానాది న గ్రహణ
నిమిత్తం స్యాత్ నాంత్యః యావద్దర్శన గోచరే, ఇతి యావత్ వదవైయర్థ్య
ప్రసంగాత్ దృష్ట గ్రహణోత్తరమపి స్నానాద్యాపత్యేకృ జ్ఞానపక్షేఽప్యేష
దోషస్తుల్య ఇతి చేత్ మూర్ఖోఽసి. యది జ్ఞానవాచకం వదంకూయేత, తతస్త
స్యాన్యయావిదార్థేత దృశిస్తుక్రూయత ఇతి వైషమ్యం కతంతర్హి జ్ఞానంబ్యతే?
సంక్రాంతో స్నాయాత్, ఇతివదర్పాదిత్యవేషి. అక్రతత్వాదేవనోద్దేశ్య విశేషణ
వివక్షకృతో వాక్యబేదోఽపి అస్తుతర్హి దృష్టం గ్రహణం నిమిత్తమితి చేత్
గ్రస్తాస్తే అస్తోత్తరం స్నానాపత్రే విశిష్టోద్దేశే వాక్యబేదాచ్చ తవాప్యే తత్తుల్య
మితిచేత్ యావద్దర్శన గోచరే, ఇతి వచనేన, తన్నిషేదాత్. తవత్వన్య గ్రహ
ణవ గ్రస్తాస్తేఽపిస్యాత్.

దర్శనశబ్దము పురుషునకు విశేషణమా కాక ఉపలంక్షణమా? విశేషణం
కాదు. దర్శనంతో కూడిన కాలంలో స్నానతురాదానాదులకు బాధ. దర్శన
విచ్చేదం తర్వాత చేసిన స్నానాదులు గ్రహణ నిమిత్తాలు కావు. ఉపలంక్షణం
కాదు. ఎంతవరకు దర్శన గోచరమౌతుందో అనేచోట ఎంతవరకు (యావత్)
అనే మాట వ్యర్థమయ్యే అవకాశముంది. గ్రహణం చూడగానే స్నానం చేయాలి
వస్తుంది. జ్ఞానపక్షమందు కూడా ఇవే దోషాలు సమానంగా ఉంటాయనగా అంటే
మూర్ఖుడివా ఏం? ఒకవేళ జ్ఞానవాచకవదం వినిపిస్తే, తర్వాత దాని అన్వయం
విచారించబడుతుంది. దృశ దాతువుకు (చూడటం అనే దానికి) క్రూయతే
(వినటం)అనే అర్థం విషమంగా ఉంది. ఐతే జ్ఞానం ఎట్లా అభిస్తుంది? సంక్రాంతి
యందు స్నానం చేయాలి అనే దానివలె అర్థంవల్లనే అని తెలుసుకో. (శబ్దం
వల్లనే అర్థజ్ఞానం) వాక్యంలో వినలేదు కాబట్టే ఉద్దేశ్య విశేషణ వివక్షవల్ల వచ్చే
వాక్యబేదం కూడా లేదు. ఉండనీ, ఐతే చూచిన గ్రహణమే నిమిత్తంగా అంగీ
కరిస్తాం అంటే గ్రహణంలో అస్తమిస్తే, అస్తమయం తర్వాత స్నానం చేయాలి
వస్తుంది. విశిష్ట ఉద్దేశ్యం అంగీకరిస్తే వాక్యబేదం వస్తుంది. ఇది నీకు గూడా
సమానమే కదా అని అంటే? ఎంతవరకు దర్శన గోచరం బౌతుందో అనే
మాటతో దాన్ని నిషేధించాము. నీ మతంలోనైతే అన్యగ్రహణములవలె గ్రస్తాస్త
మృకు కూడా (స్నానం) నీధిస్తుంది.

మూ॥ కించ దర్శనస్య విధిః అనువాదోవా? అద్యేగ్రహణోద్దేశేన దర్శన విధిరుత దర్శన విశిష్టస్నానవిధిరుత స్నానోద్దేశేన దర్శనవిధిః నాద్యః. గ్రహోద్దేశేన స్నానవిధానే దర్శన విధానేచ వాక్యభేదాత్ ఏతేన ద్విధియోఽపి పరాస్తః సత్పఠీయః స్నానస్యాప్రాప్తేః దర్శనస్య నిమిత్తత్వేన అవిదేయత్వాచ్చ, అన్యథా సోమవమనాదౌ ప్రసంజనవిధిః తేనవార్యేత అతనానావాక్యేషుకర్విద్దర్శన విశిష్ట స్నానవిధిః క్వచిచ్చ ప్రాప్తదర్శనం నిమిత్తికృత్య స్నానమాత్ర విధిః తన్న స్నానస్య ప్రధానస్యప్రాప్తౌ తదంగదర్శనప్రాప్తిః, తస్యాంచ నిమిత్తే సతి స్నానమిత్యన్యో న్యాశ్రయాత్, ఏవందర్శన విధౌసతి తన్నిమిత్తక స్నానవిధిః సతిచ ప్రధాన స్నానవిధౌ తదంగదర్శనవిధిః. ఏవంఅధికారే ప్రయోజకత్వేచయోజ్యం. క్షార్క పూర్వకాంవిధౌ చాస్త్యేవ వాక్యభేదః అన్యథా స్నానోత్తర మపి దర్శనమంగం స్యాత్ నద్విధియః తత్రాపి దర్శనగ్రహయోర్నిమిత్తత్వే స్నానద్యయావ త్తే దర్శనావృత్తౌ నైమిత్తికావృత్తి ప్రసంగాద్దర్శన (విశిష్టగ్రహణస్య విశిష్టస్యానువాదే వాక్య భేదా పత్యే నచ వావిరాత్తి వద్విశిష్టం నిమిత్త మితి వాచ్యం. ఆర్తి మాత్రస్యపి నిమిత్తత్వే నిమేషా ద్యార్తరేపి తత్త్వా పతేర్నైమిత్తికత్వ భంగాద్యుక్తం విశిష్టోద్దేశ్యత్వం ఇహతు గ్రహణ మాత్రస్య నిమిత్తత్వే నకాచిత్ క్షతిః తస్మాద్దర్శనవాక్యానాం గ్రహస్తవ విషయత్వాదనాదేక్య 'గ్రహపరత్వాద్వా జ్ఞానస్య చార్థతః ప్రాప్తేః తదేవనిమిత్తం తేనమేమాద్యాద్యాదనే అంధాదేశ్య స్నానాదిదవత్యేవేత్యంసేద బాహ్యైస్సంలాపేన. ఇతి గ్రహణ నిర్ణయః.

ఇంకా, దర్శనము విధా, అనువాదమా? (దర్శనంవిధైతే) మొదటి దానిలో గ్రహణోద్దేశంతో దర్శన విధా లేక దర్శన విశిష్ట స్నానవిధా లేక స్నానోద్దేశంతో దర్శన విధా? అందులో మొదటిదికాదు. గ్రహణోద్దేశంతో స్నానవిధానంలో దర్శనవిధానంలో కూడా వాక్యభేదం ఏర్పడుతుంది. దీనితో రెండోది కూడా పోతుంది. మూడోది కూడా కాదు. స్నానం ప్రాప్తించలేదు. పైగా దర్శన నిమిత్తము, కనుక అవిదేయం కూడా (విధికాదు). లేనిపక్షంలో సోమవమనాదు లందు ప్రసంజనవిధిని ఎట్లా నివారిస్తాం. కొందరన్నారు. అనేక వాక్యాలుంటే ఒకచోట దర్శనవిశిష్టస్నానవిధి, ఒకచోట సంభవించిన దర్శనాన్ని నిమిత్తంగా చేసుకొని స్నానమాత్రవిధి అని అంటే అట్లా కాదు. ప్రధానమైన స్నానం

ప్రాప్తిస్తే దాని అంగమైన దర్శనప్రాప్తి, దర్శనం నిమిత్తమైతేనే స్నానప్రాప్తి. ఇట్లా అన్యోన్య్యాక్రయదోషం వస్తుంది. ఈ రకంగా దర్శనవిధి వస్తే దాన్ని నిమిత్తంగా చేసుకొని స్నానవిధివస్తుంది. ప్రధానస్నానవిధి ఉంటే దాని అంగమైన దర్శనవిధి. ఈ రకంగా అధికారమందు, ప్రయోజకత్వమందు అన్వయించుకోవాలి. దృష్ట్యా అనేబోట క్త్యా ప్రత్యయ అర్థం పూర్వకాలికవిధిగా అంగీకరిస్తే వాక్యభేదం ఉండనే ఉంది. లేనిపక్షంలో స్నానంతర్వాత కూడా దర్శనం అంగం కావల్సివస్తుంది. రెండోది కాదు (అనువాదం). అక్కడ కూడా దర్శనగ్రహణములను నిమిత్తంగా భావిస్తే రెండు స్నానాలు చేయాల్సి వస్తుంది. దర్శనం ఆవృత్తమైతే నైమిత్తిక ఆవృత్తి కూడా జరగాల్సి వస్తుంది. దర్శన విశిష్ట గ్రహణం అనే బోట విశిష్టం అనువాదమయ్యే పక్షంలో వాక్యభేదం సంభవిస్తుంది. హవిరాద్రి వలె విశిష్టం నిమిత్తము అని చెప్పరాదు. ఎందువల్లనంటే ఆత్రిమాత్రం నిమిత్తమైతే నిమేషాది ఆత్రికిగూడా నిమిత్తత్వం వస్తుంది, దానివల్ల నైమిత్తికత్వ భంగం ఏర్పడుతుంది. అందువల్ల విశిష్టమునకు ఉద్దేశ్యత్వం అంగీకరించటం యుక్తం. ఇక్కడ గ్రహణమాత్రానికి నిమిత్తత్వమైతే నష్టంలేదు. అందువల్ల దర్శనవాక్యములకు గ్రస్తాస్త విషయకంగా కాని, లేదా అనాదేశ్య గ్రహణ విషయకంగా గాని నిజంగా జ్ఞానము లభించింది కాబట్టి అదే నిమిత్తకారణము. అందువల్ల మేమాది ఆధ్యాదనలో అందాదులకు గూడా స్నానాదులు సంభవిస్తాయి అని. ఇక ఈ వేద వాచ్యులతో సంబాషణం చాలు అని గ్రహణ నీర్వయము.

మూ॥ అథవముద్ర స్నానం - ఆశ్వలాయనః -

నముద్రేపర్వసుస్నాయాత్ అమాయాంచవిశేషతః

పాపైర్విముచ్యతే సర్వైః అమాయాం స్నానమాచరన్॥

భృగోభామదినే స్నానం నిత్యమేవ వివర్ణయేత్.

తరతే -

అశ్వత్థసాగర సేవ్యానస్సృష్టవ్యాకదాచన

అశ్వత్థం మందవారేతు సాగరం పర్వణి స్పృశేత్॥

వృద్ధీచంద్రోదయేస్కాండే -

పునాది పర్వణి స్నానాత్ తర్పణైః సరితాంవరిః

కదా చిదపినై వాత్ర స్నానంకుర్యా దపర్వణి॥